

Et institut for pastoralvidenskaberne

Pastoralseminariet 1809-1990

Af Christian Larsen

Siden 1809 har Pastoralseminariet i København (i dag en del af Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter) givet kommende præster en praktisk-teologisk uddannelse, som skulle ruste dem til den gerning, der ventede på dem som præst ved en københavnsk kirke, i en fynsk købstad eller i et lille vestjysk landsogn. Selvom målet har været det samme gennem de sidste to hundrede år, har der ikke været enighed om, hvordan man skulle opbygge praktisk præsteuddannelse. Skulle den være teoretisk og knyttet til universitetets undervisning, eller skulle den overvejende give de kommende præster praktiske redskaber og foregå som praktik hos ældre, duelige præster? Og hvordan skulle forholdet mellem teori og praksis være? Formålet med denne artikel er at beskrive, hvilke tanker man har gjort sig om kommende præsters uddannelse, og hvordan man har søgt disse tanker realiseret. Fokus vil især være på debatten om seminariets formål, opbygning og indhold.¹ Artiklen er opbygget i fire afsnit: 1) seminariets oprettelse og første år 1809 -1850, 2) anden halvdel af 1800-tallet og første del af 1900-tallet, 3) 1930'erne – 1970'erne og 4) 1970'erne – 1990.

Oprettelse – og forgæves forsøg på nyordning

Forud for Pastoralseminariet

Grundlaget for gudstjenesten i den protestantiske kirke er forkyndelsen, og derfor har præsters uddannelse til og øvelse i prædikekunst altid været i centrum.² Det gjorde sig også gældende i 1700-tallet, hvor der var forskellige tiltag: Det Kateketiske Selskab i København 1738-45,³ Erik Pontoppidans pastoralteologi *Collegium Pastorale Prac-*

-
1. Artiklen er således ikke en skildring af den teologiske uddannelses, præsternes eller kirkens historie, som er beskrevet andetsteds; den teologiske grunduddannelse i *Københavns Universitet 1479-1979*, bind V, København 1980, Den Danske Præsteforening i Jørgen Stenbæk: *Præsternes forening gennem 100 år*, u.st. 1999, og kirkens historie i *Den Danske Kirkes Historie V-VIII*, red. Hal Koch og Bjørn Kornerup, København 1954-66.
 2. Anvendte forkortelser i noterne: DK 1. Dep.: Danske Kancellis 1. Departement, KM: Kirkeministeriet, Kt.: Kontor, KUM: Kultusministeriet, RA: Rigsarkivet.
 3. Knud Banning: »Det kateketiske Selskab i København 1738-1745«, *Kirkehistoriske*

ticum (1. udg. 1757), der var en indgående vejledning for præster i embedsførelse,⁴ professorerne H.F. Jansens og Peder Rosenstand-Goiskes homiletiske øvelser i 1750'erne og 1760'erne samt Det Danske og Teologiske Selskab 1775-78, oprettet af professor N.E. Balle.⁵ Det blev dog Rosenstand-Goiskes svoger Christian Bastholm, der som en af de første foreslog en pastoralteologisk uddannelsesinstitution. Han var præst ved Kastellet og kendt for moderne og formfuldendte prædikener. I bogen *Den Geistlige Talekunst* (1775) foreslog han oprettelsen af et seminarium, hvor unge talere skulle oplæres, idet han så gode prædikener som et middel mod tomme kirker. Først 30 år senere skulle ideen blive realiseret.

Præstens katekisations- og prædikeevner kom atter i centrum ved den nye fundats for Københavns Universitet i 1788: »Vi ville og, at der overalt skal agtes paa de Theologiske Candidaters ogsaa efter deres Examen fortsatte Fliid, samt Øvelse i at prædike og catechisere«, om hvilket de skulle fremlægge dokumentation, når de søgte gejstligt embede.⁶ Det medførte, at to kirkelige selskaber så dagens lys i 1790'erne: Det Homiletisk-Kateketiske Selskab og Det Homiletiske Selskab. Homiletisk-Kateketisk Selskab blev oprettet af Balle i 1789, der nu var Sjællands biskop, og som tillige fungerede som »Directeur« for selskabets 81 medlemmer.⁷ Medlemmerne samledes som regel hver uge for at høre og kritisere en prædiken, for at diskutere teologiske emner og vel især for at katekisere i biskoppens påhør. I tilslutning til disse prædikener blev der holdt kollokvium over et pastoralteologisk emne, og medlemmerne har bl.a. kunnet tage afsæt i Balles *Evangelisk Pastoral-Theologie, foredraget i Kirke-, Biske- og Præste-Vielser* (1790).⁸ Balles initiativ blev grundlaget for den kateketiske prøve, der indførtes ved forordning af 5. oktober 1792: Enhver, der blev udnævnt til præst, skulle have aflagt en offentlig kateketisk prøve »til Beviis om hans Duelighed i dette Fag«.⁹ Når en teologisk kandidat søgte præste-

Samlinger, 1976, s. 107-21.

4. Michael Neiiendam: *Erik Pontoppidan*, København 1923, II, s. 220-31.

5. *Københavns Universitet 1479-1979*, bind V, København 1980, s. 276-77.

6. Universitetsfundats af 7. maj 1788, kapitel 4, § 13. Trykt i Ole B. Thomsen: *Embedsstudiernes universitet*. København 1975, bind 2, s. 724-25.

7. RA. Det danske og norske teologiske Selskab. Forhandlingsprotokol 1775-78. Forhandlingsprotokollen er efterfølgende anvendt som forhandlingsprotokol for bl.a. Homiletisk-Kateketisk Selskab 1789-98.

8. RA. Det danske og norske teologiske Selskab. Forhandlingsprotokol 1775-78.

9. Trykt i *Samling af de for Universitetsforholdene gjældende Retsregler*, København 1884, II, s. 87-88.

kald, skulle han foruden attest for teologisk eksamen og dimisprædiken indsende attest om den karakter, som han havde fået.¹⁰

Balles selskab synes at være ophørt omkring 1798, men allerede året efter fik det en efterfølger i Det Homiletiske Selskab, oprettet af residerende kapellan ved Frue Kirke H.G. Clausen på opfordring af 12 studenter. Clausen anså prædikenen som hovedhjørnestenen i al hans gerning og som et middel til at udbrede religiøs oplysning. Formålet med selskabet var netop at gøre deltagerne til gode prædikanter. Dette skete ved, at medlemmerne skiftedes til at holde prædikener for hinanden. De skulle udarbejde en skriftlig prædiken over selvvalgt tekst og hovedsætning, som dog måtte ligge i teksten; på søn- og helligdage prædikedes over de befalede tekster. Prædikenen blev underkastet skriftlig bedømmelse af to kritikere (recensenter). Om den skriftlige bedømmelse hed det i lovene, at »Det behøves vel neppe at erindres, at en saadan Recension bør være uden Bitterhed og Haan.«¹¹ I en protokol blev prædikantens navn, teksten, hovedsætninger og bedømmelsen indført.¹²

Pastoralseminariets oprettelse og første år

Det blev Frederik Münter, Balles svigersøn og efterfølger som sjællandsk biskop, der fik institutionaliseret pastoralundervisningen. Da han tiltrådte som biskop i foråret 1808, medbragte han en uddannelsesplan for stiftets præster, som omfattede forbedring af bispeeksamenen, oprettelse af et stiftsbibliotek for de sjællandske præster, videnskabelige forhandlinger ved landemoderne og oprettelse af et institut for pastoralvidenskaberne.¹³ I november 1808 rettede Münter henvendelse til Danske Kancelli, der var det regeringsorgan, som havde ansvaret for bl.a. kirke- og skolevæsenet. Münter ville gøre det opmærksom på en sag, som uden tvivl var »en stor Mangel i vore unge Geistliges Dannelse ved Universitetet«.¹⁴ De teologistuderendes dannelse var meget teoretisk, og de fik »næsten lutter Forelæsninger over Theologiens forskellige theoretiske Fag; det practiske derimod forsømmes aldeles

10. *Samling af de for Universitetsforholdene gjældende Retsregler*, København 1884, II, s. 87-88.

11. RA. Det homiletiske Selskab. Protokol for det homiletiske Selskab 1799-1808.

12. Sst. – Se også RA. DK 1. Dep. Brevsag 1806/842.

13. Louis Bobé (udg.): Frederik Münters Selvbiografi, *Personalhistorisk Tidsskrift* 4,III, s. 169, jf. *Frederik Münter. Et Mindeskrift*, red. Alexander Rasmussen og Øjvind Andresen, København 1925, I, s. 146-47.

14. RA. DK 1. Dep. Registrantsag 1809/17, brev af 7. november 1808 fra F. Münter til DK.

og ringeagtes af Mange«. ¹⁵ Dimisprædikenen, som var de studerendes sidste prøve, var oftest den første prædiken, en nyuddannet cand.theol. holdt. De fik hverken anvisning til kateketik eller lejlighed til egen øvelse i »denne sandelig ikke mindre end lette Kraft«. ¹⁶ Kandidaterne tiltrådte derfor deres embede med meget ufuldstændige for ikke at sige aldeles ingen begreber om embedets mangfoldige forretninger. Dette var et stort savn for både dem selv og det offentlige, og de måtte selv tilegne sig kundskaberne efterhånden, »ofte og ved meget ubehagelige Erfaringer«. ¹⁷ Følgen var bl.a. »de tomme Kirker, som findes næsten allevegne i Kiøbstæderne, dog for Endeel maa tilskrives den mindre Grad af Duelighed Lærerne besidde – skiøndt ogsaa andre Aarsager, og især Tidsalderens letsindige, irreligiøse Aand, haver bidraget dertil«, ¹⁸ hvilket også Bastholm havde gjort opmærksom på 30 år tidligere.

Münter anførte, at han havde i sin tidligere virkekreds som professor ved universitetet søgt at afhjælpe denne mangel ved forelæsninger over pastoralteologien over tyskeren A.H. Niemeyers lærebog: *Haandbog for christelige Religions-Lærere* (oversat til dansk 1798). Disse forelæsninger var imidlertid teoretiske, og homiletiske øvelser fandt ikke sted, fordi Münter ikke havde færdighed deri. Münter forsøgte at opmuntre de studerende til at besøge den nyoprettede læreruddannelse på Blaagaard Seminarium og åbnede adgang til læretimerne, men kun få benyttede sig af tilbuddet eller af biskop Balles offentlige katekisationer, fordi de mente, at de fik nok erfaring som lærere i private skoler, mens de ventede på embede. Undervisningsarbejdet kunne nok lette arbejdet, men ikke give færdighed i at katekisere over »Religionens Sandheder med Børn af de forskielligste Anlæg og Kundskaber«. ¹⁹

Biskoppen fandt det derfor »Under disse Omstændigheder [...] saare ønskeligt for Siellands Stift, om der til dets tilkommende Geistligheds Tarv kunde anlægges et *Præsteseminarium*«. ²⁰ Han vidste, at tiden ikke var til bekostelige foranstaltninger – landet var i krig med Storbritannien – men noget burde gøres uden betydelige bekostninger. »Udfaldet vilde da om faa Aar vise, om Sagen fortienner større Opmærksomhed; og naar Tiderne da forandredes til det bedre, saa torde jeg vel og haabe, at Cancelliet vilde bidrage sit til, at Anlægget blev udvidet og erholdt

15. Sst.

16. Sst.

17. Sst.

18. Sst.

19. Sst.

20. Sst. Udhævnningen er originalens.

en større Virkekreds«. ²¹ Münter stillede derfor forslag om indretning af et »Institut for Pastoralvidenskaberne«. ²² Han henviste til Göttingen, Heidelberg, Erlangen og Halle, hvor undervisningen var knyttet til universitetet, og til Hannover og Braunschweig, hvor der var blevet oprettet pastoralseminarier uden tilknytning til universitetet. Det vides ikke, hvorfor Münter valgte sidstnævnte model, men med et seminar i kirkeligt regi ville han og kirken få mere end indflydelse, end hvis det var en del af universitetet. Undervisningen skulle strække sig over et år, og der skulle forelæses over fem fag: fysiologi, homiletik, katekisation, pastoral anvisning og dansk kirkeret. Forelæsningerne måtte ledsages af »idelige Øvelser« ²³ i at anvende homiletiske regler, at gøre logisk rigtige dispositioner til prædikerne, i at udarbejde og at holde disse i »et got lyst og smagfuldt Sprog og et rigtigt og anstændigt Foredrag«. ²⁴ Clausen skulle undervise i dette fag og i katekisation. ²⁵

I Danske Kancelli tog embedsmændene godt imod ideen. Kancelliet indstillede i december 1808 bispens forslag til Frederik 6.s godkendelse, dog med visse ændringer. Münter havde foreslået, at kun kandidater med 1. karakter blev optaget. Kancelliet indvendte, at det kendte flere kandidater med 2. karakter, som var blevet »meget duelige og værdige Religions Lærere« ²⁶ og derfor burde have mulighed for optagelse. Deltagerantallet havde Münter sat til 20, hvorimod kancelliet mente, at det ikke var nødvendigt at fastsætte et bestemt antal.

21. Sst.

22. Sst.

23. RA. DK 1. Dep. Registrantsag 1809/17, brev af 7. november 1808 fra F. Münter til DK.

24. RA. DK 1. Dep. Registrantsag 1809/17, brev af 29. november 1808 fra F. Münter til DK.

25. RA. DK 1. Dep. Registrantsag 1809/17, brev af 29. november 1808 fra F. Münter til DK. – Hans Bastholm, søn af Christian Bastholm og præst i Slagelse, havde allerede i april 1808 indsendt et forslag om forbedring af gejstlighedens praktiske uddannelse. Forslaget gik videre til Münter og til høring hos stiftsprovst Plum og amtsprovst P.H. Mønster, som først svarede i februar og september 1809, nemlig at de forslag, som Bastholm havde rejst, ville blive løst af det nyoprettede seminarium. Sagen blev henlagt af kancelliet, og der skete ikke videre. RA. DK 1. Dep. Henlagte sager A/1800-M/1811. Forfatteren takker lektor Anita Engdahl Hansen, Folkekirkens Institut for Præsteuddannelse, for at have gjort opmærksom på dette forslag.

26. RA. DK 1. Dep. Forestillinger 1809, forestilling af 22. december 1808, kongelig resolution 3. januar 1809. Den kongelige resolution er trykt i *Collegialtidende*, 1809, København 1809, s. 41-45 og *Samling af de for Universitetsforholdene gjældende Retsregler*. København 1884, del II, s. 102-03.

Kongens afgørelse faldt den 13. januar 1809.²⁷ Der skulle oprettes et seminarium for kandidater, der opholdt sig i Sjællands Stift, hvor seminaristerne skulle gå i et år. Første halve år forelæstes der over psykologi, homiletik og kateketik, i det andet halvår fortsattes homiletiske og kateketiske øvelser, forelæsninger over pastoralanvisningen og kirkeretten. Teologiske kandidater med bedste karakter skulle have »fortrinlig Adgang«;²⁸ dog kunne direktionen dispensere, hvis en kandidat med 2. karakter kunne drage nytte af undervisningen. Til deltagelse i de homiletiske og kateketiske øvelser måtte ikke antages flere end 20 seminarister, som skulle vælges blandt kandidater, der opholdt sig i Sjællands Stift. Derimod kunne direktionen give flere end 20 adgang til den teoretiske undervisning eller forelæsningerne.

Seminariet kunne åbnes 1. maj 1809 ved en tale af Münter, og i efteråret gik man i gang med den første sæsons forelæsninger.²⁹ Efter at præst ved Kastellet N.E. Øllgaard i 1811 var blevet præst i Asminderød-Fredensborg, blev den ledige lærestol i psykologi overtaget af residerende kapellan ved Frue Kirke J.P. Mynster, der havde en stor tilhørerskare ved sine gudstjenester. Han havde ikke fordybet sig særlig meget i psykologi, men håbede dog at kunne give de vordende præster noget, der kunne være interessant og nyttigt for dem. »Det traf sig, at der just paa en Auction var en Mængde af Psychologier, gode og slette, at faae, og jeg anvendte megen Fliid paa Udarbeidelsen af disse Forelæsninger, som jeg holdt to Timer om Ugen. I de følgende Cursus føiede jeg naturligviis Meget til, og et Par Aar senere omarbeidede jeg dem ganske, men vænnede mig tillige efterhaanden til det frie Foredrag fra Kathedret«.³⁰

Seminariet sygner hen

På bestyrelsesmødet 9. maj 1810 blev det oplyst, at man tre gange gennem aviserne havde bekendtgjort om optagelse på seminariet, og at der var kommet 11 ansøgere. Året efter gik det ikke bedre med deltagerantallet. Kun ti kandidater havde fulgt undervisningen i det forløbne år, og kun fire kandidater – efter gentagne opfordringer i aviserne – havde meldt sig. For at ikke »den gode og almeennyttige Hensigt med Seminariets Oprettelse skal forfejles formedelst Vedkommendes

27. Sst.

28. Sst.

29. Det følgende baserer sig på direktionens forhandlingsprotokol.

30. J.P. Mynster: *Meddelelser om mit Levnet*, København 1854, s. 192-93.

Ulyst til at danne sig til deres tilkommende Bestemmelse«,³¹ foreslog seminariet, at det blev en pligt for enhver kandidat, der havde opholdt sig et år i København efter eksamen, at frekventere seminariet. Hvis han ikke ville, skulle ansøgning om »geistlig Befordring«³² ikke tages i betragtning.

Kancelliet mente, at det ville være vanskeligt at overholde et sådant påbud, fordi der gik en række år fra embedseksamen til ansættelse, og der måtte således kræves sikker bevis for, at enhver ansøger i »denne, stundom lange, Tid ikke havde opholdt sig saalænge her i Staden, at han kunde have deeltaget i Underviisningen ved Seminariet«. ³³ Desuden måtte også kandidater med 3. eller ringeste karakter have undervisning, fordi lovgivningen åbnede mulighed for embede, »og det saa meget mere, som det maa formodes, at disse Candidater mere trænge til Underviisning i Pastoral Videnskaberne, end de som have erholdt første eller anden Character«. ³⁴ Hvor seminariet havde foreslået, at påbuddet kun gjaldt kandidater i København, ville kancelliet give lige pligter og rettigheder til alle kandidater, bl.a. fordi »Pastoral Seminariet neppe paa anden Maade vil kunne opretholdes til fuldeligen at svare til dets Øjemed«. ³⁵ Undtaget fra denne pligt var de, der på grund af fattigdom eller andre omstændigheder ikke havde kunnet opholde sig i København efter embedseksamen, eller hvis man på anden måde havde erhvervet »den practiske Duelighed, som Seminariet kan give ham Leilighed til at erhverve«. ³⁶

Forslaget synes ikke at have haft den tilsigtede virkning, og i direktionens forhandlingsprotokol blev det i 1816 noteret: »Efter den i Foraaret skete Indbydelse i Avisen havde ikke Een meldt sig til Indtrædelse i Seminariet, saa at Sommeren over hverken Forelæsninger eller Øvelser kunde finde Sted. Nu meldte sig efter ny Indbydelse i denne Maaned 3 Candidater«. ³⁷ Sidste optegnelse er fra januar 1817, hvor der meldes om faldende antal deltagere, og der blev stille omkring seminariet.

31. RA. DK 1. Dep. Forestillinger 1811, forestilling nr. 335 af 20. november, kongelig resolution 25. november. Trykt i *Collegialtidende*, 1811, s. 772-73 og *Samling af de for Universitetsforholdene gjældende Retsregler*, København 1884, del II, s. 107 og 112.

32. Sst.

33. Sst.

34. Sst.

35. Sst.

36. Sst.

37. RA. Pastorseminariet i København. Forhandlingsprotokol for direktionen 1809-41, møde 14. november 1817.

Er praktisk duelighed bedre end teoretisk viden?

Stilheden blev brudt 20 år senere, hvor seminariet blev genstand for en omfattende debat. Den blev indledt af professor i teologi H.N. Clausen, der i 1836 kritiserede seminariet.³⁸ Kun de færreste kandidater blev i hovedstaden og dermed var underlagt forpligtelsen til at frekventere seminariet. De fleste tog hjem eller fik en plads som adjunkt eller huslærer, og det var underligt, at en kandidats opholdssted betød, om han fik lejlighed til at deltage i undervisningen eller ej. Der burde indføres en praktisk eksamen for de kommende gejstlige embedsmænd, som skulle omfatte de samme fag som seminariets. En kandidat kunne selv erhverve disse kundskaber ved selvstudium, eller han kunne gå på seminariet. Den afsluttende prøve skulle dog være fælles for alle.³⁹

Clausen var også ophavsmanden til Det Teologiske Fakultets henvendelse året efter til Universitetsdirektionen, idet han var den ledende person i fakultetet 1830-75. Fakultetet gjorde opmærksom på de tiltag, som det havde taget for at forbedre den teologiske undervisning.⁴⁰ Da Pastorseminariet oprindeligt kun var for de mest duelige kandidater, var gavnligheden af øvelserne formindsket i takt med det forøgede antal deltagere, selvom universitetsfundatsen forudsatte, at alle teologiske studerende modtog undervisning i homiletik, mens 1809-bestemmelsen kun gjaldt dem, der opholdt sig i København efter eksamen. Man måtte derfor erkende, »at de hidtil trufne Foranstaltninger ere mangelfulde, utilstrækkelige og usammenhængende«.⁴¹ De teologiske professorer bad derfor om, at der måtte blive udarbejdet en »Plan til hensigtsmæssige Foranstaltninger med Hensyn til de theologiske Candidaters praktiske Dannelse for det geistlige Embede.«⁴²

Henvendelsen gik via Danske Kancelli til Pastorseminariets direktion. Den tog fakultetets henvendelse meget nær. De praktiske prøver var ikke overflødige, da de dog gav noget vidnesbyrd om, hvorvidt vedkommende havde talent for og havde erhvervet sig øvelse i det praktiske, men det var »dog først Livet selv, der giver den rette prac-

38. H.N. Clausen: »Jubelaaret 1836«, *Dansk Ugeskrift*, 1. rk. VIII (1836), s. 259-67.

39. Sst.

40. Her tænkes der på, at fakultetet i 1831 havde udgivet pjecen *Det theologiske Cursus ved Kjøbenhavns Universitet* og i 1833 begyndte at udgive lektionskataloger både på latin og dansk, og fra 1835 blev latin kun anvendt i de eksegetiske fag. Se *Kjøbenhavns Universitet 1479-1979*, s. 333-38. Om Clausen som den ledende person i pastorseminariesagen se samme værk s. 344.

41. RA. DK 1. Dep. Brevsag 1841/622-23, brev af 3. marts 1837 fra Det Teologiske Fakultet til Universitetsdirektionen.

42. Sst.

tiske Dannelse og først ved at betroes Forretninger er det, at en Mand kan aflægge den rette Prøve paa practisk Duelighed (...)».⁴³ Direktionens grundholdning var, at teori kunne være godt, men praksis var bedre. Når man så bort fra denne mangel, syntes de praktiske øvelser og prøver at være så hensigtsmæssig ordnede, som omstændighederne tillod det, og der var derfor ikke grund til nye overvejelser og foranstaltninger.⁴⁴

I sommeren 1838 udtalte fakultetet sig om direktionens svar.⁴⁵ Man så forskelligt på værdien af teori i undervisningen, idet fakultetet ikke mente, at teori kunne undværes. Teoretisk indsigt, erhvervet dygtighed og praktisk færdighed gav »den høiere Dannelse«,⁴⁶ som ikke kunne være til stede hos den, der var blottet for »ledende Principer og almindelig Overblik«,⁴⁷ og som kun havde »vanemæssig Duelighed«⁴⁸ i et fag. Praktisk virksomhed uden teoretisk vejledning og indsigt ville standses i sin udvikling eller udsættes for at blive regelløs og ende på afveje.⁴⁹

Der skete ikke videre i sagen, før Christian 8. i januar 1840 pålagde kancelliet at genoptage sagen.⁵⁰ Kongen bestemte endvidere, at en duelig gejstlig skulle bringes i forslag, som kunne holde forelæsninger.⁵¹ Direktionens medlemmer foreslog stiftsprovst E.C. Tryde, som ifølge dem var en af hovedstadens fortrinligste prædikanter med mangeårig erfaring, og som var almindelig agtet.⁵² Tryde var i 1838 blevet udnævnt til københavnsk stiftsprovst på foranledning af Sjællands biskop J.P. Mynster, der også var formand for seminariets direktion. Tryde gik

43. RA. DK 1. Dep. Brevsag 1841/622-23, erklæring af 30. maj 1837 fra Pastorseminariets direktion til DK.

44. Sst.

45. RA. DK 1. Dep. Brevsag 1841/622-23, erklæring af 1. juni 1838 fra Det Teologiske Fakultet til Universitetsdirektionen. Erklæringen er trykt i *Evangelisk Ugeskrift*, 2. række bind VI (1861), s. 33-46.

46. Sst.

47. Sst.

48. Sst.

49. Sst.

50. RA. DK 1. Dep. Forestillinger 1840, nr. 9B, kongeligt reskript af 10. januar 1840. – Christian 8. havde 9. januar 1840 haft besøg af A.B. Rothe, chef for Universitetsdirektionen, og Rothe kan have henledt kongens opmærksomhed på sagen om Pastorseminariet, jf. *Kong Christian VIII.s dagbøger og optegnelser... 1839-1843*, udg. Anders Monrad Møller, København 1995, s. 43.

51. RA. DK 1. Dep. Forestillinger 1840, forestilling nr. 169 af 18. november 1840, kongelig resolution af samme dag.

52. RA. DK 1. Dep. Brevsag 1841/622-23. Brev af 4. januar 1841 fra Pastorseminariets direktion til DK.

i gang med at udarbejde en forelæsningsplan,⁵³ og 12. maj 1841 kunne kongen godkende »Plan for de Foredrag over den praktiske Theologi, som skulle holdes ved Pastorseminariet«. Ved udarbejdelse af planen havde direktionen lagt vægt på at give den kommende gejstlige praktiske kundskaber og ville ikke gøre undervisning teoretisk, som fakultetet gerne havde set det.⁵⁴

Forelæsningsplanen var opdelt i tre dele. For det første skulle de studerende høre et indledende foredrag om præstens stilling og forhold til kirken i almindelighed og til staten. Foredraget skulle også omfatte præstens forhold til hans menighed, hvor der skulle tages hensyn til, om det var en menighed på landet, i en provinsby eller i hovedstaden. Dernæst fulgte en generel oversigt over præsteembedets opgaver, både de verdslige og de gejstlige. Derpå fulgte anvisning til homiletik, herunder en anvisning til at gøre »den Erkjendelse af de religiøse Sandheder, som er vundet ad den videnskabelige Vei, populair og almeenfattelig«. ⁵⁵ De studerende skulle have en anvisning til kateketik, herunder at indrette sig efter, om man katekiserede i kirken med den konfirmerede ungdom, for konfirmander eller for børn i skolen. Den sidste del af undervisningen omhandlede præstens forhold til de enkelte medlemmer i menigheden og ved specielle lejligheder som f.eks. syge- og husbesøg, gejstlig mægling mellem ægtefolk eller sjælesørger for tiltalte.⁵⁶

Mange forslag, men ingen løsninger

Praktik, kort kursus eller pædagogik

Et af de emner, som indgik i undervisningen på Pastorseminariet, var forelæsninger over kirkeretten. Et forsøg i 1852 på at lade disse bortfalde og henvise de studerende til forelæsninger på Det Juridiske Fakultet blev ikke til noget efter modstand fra seminariets direktion og Det Teologiske Fakultet. Kultusministeriet, der havde overtaget kirke- og skoleområdet ved Danske Kancellis nedlæggelse i 1848, mente, at de kommende præster havde behov for en mere fyldig undervisning end to timer i et halvt semester på Pastorseminariet. Kirkeretslige spørgsmål »bevæge og fremdeles ville bevæge Tiden, navnlig om Kirkens

53. Trydes udkast findes i RA. Københavns Stifts Bispeembede. Pastorseminariet 1844-1955, pk. 263.

54. RA. DK 1. Dep. Forestillinger 1841, forestilling nr. 87 af 12. maj 1841, kongelig resolution samme dag. Trykt i *Collegialtidende*, 1841, København 1841, s. 474-78 og *Kjøbenhavns Universitets Aarbog for 1841*, København 1842, s. 23-25.

55. Sst.

56. Sst.

Forhold til Staten, og om Kirkens Forfatning m.v. (...).⁵⁷ Ministeriet hentydede til, at der i Den Grundlovgivende Rigsforsamling 1848-49 og i årene derefter var stor debat, især i kirkelige kredse, om kirkens forhold til staten og om en forfatning for den danske folkekirke.⁵⁸

I 1850'erne var der debat om den praktiske præsteuddannelse. »En Landsbypræst« kritiserede undervisningen på seminariet, »thi den Veiledelse, om Pastorseminariet skjænker, bliver kun Faa tildeel, maa ogsaa erkjendes at være meget ufuldstændig«.⁵⁹ Man burde derfor pålægge kandidaten at tilbringe et år hos »en hæderlig og dygtig Præst, og see til og deeltage med ham i Embedets Førelse«,⁶⁰ altså en form for praktikordning. Harald Paludan, der var sognepræst i nordjyske Hurup, betvivlede imidlertid, at der kunne komme noget godt ud af at pålægge såvel kandidaten som præsten et sådant tvungent samvirke. Han gik mere direkte til værks. I stedet for seminariet skulle der være et kursus ved universitetet med forelæsninger over pastoralteologi, kirkeret og til dels den kommunale lovgivning, da præsten sad med i fattig- og skolekommissionerne, samt en praktisk-teologisk eksamen.⁶¹

Også teologen Thomas Skat Rørdam var meget kritisk indstillet over for præsteuddannelsen. Han var en skarp kritiker af Det Teologiske Fakultet, og han var derfor formand for Theologisk Samfund, der arbejdede for forbedringer i det teologiske studium.⁶² Han holdt sin dimisprædiken 4. februar 1861. I *Dansk Kirketidende* skrev han efterfølgende: »det er et Skuespil der opføres, det er en Parodi paa Prædiken, ikke en kristelig Prædiken, der holdes«, fordi man stod på en prædikestol over for to tilhørere, som i forvejen havde fået teksten, og man efterabede den forkyndelse af ordet, som Jesus havde forordnet.⁶³

57. RA. KUM 1. Kt. Journalsag 1851/C1394. Sagen er gengivet i *Kongelige Rescripter og Resolutioner, Love og Expeditioner Geistligheden i Danmark vedkommende 1852-1853*, København 1858, s. 113-20.

58. Om kirkeforfatningsspørgsmålet se H.J.H. Glædemark: *Kirkeforfatningsspørgsmaalet i Danmark indtil 1874*, København 1948, s. 209-44, 272-309, og Jens Rasmussen: *Forholdet mellem kirke og stat i Danmark*, Odense 2011, s. 77-122.

59. En Landsbypræst: »Om theologiske Candidaters practiske Forberedelse til det geistlige Embede«, *Ugeskrift for den evangeliske Kirke i Danmark*, VII, København 1856, s. 17.

60. Sst., s. 20.

61. Harald Paludan: »Ogsaa et Indlæg i Sagen, vedrørende de theologiske Candidaters practiske Forberedelse til det geistlige Embede«, *Ugeskrift for den evangeliske Kirke i Danmark*, VII, København 1856, s. 276-81.

62. *Københavns Universitet 1479-1979*, s. 382.

63. Thomas Skat Rørdam: »Om den for theologiske Kandidater anordnede Prøve-Prædiken«, *Dansk Kirketidende*, 1861, sp. 257-64. Jf. *Kapellanen og professorspiren*.

Efter en længere årrække, hvor man ikke hørte meget til seminariet, blev dets forhold taget op til fornyet drøftelse i 1890'erne. I 1893 indsendte sognepræst ved Skt. Stefans Kirke på Nørrebro og formand for Københavns Indre Mission, Rudolf Volf, et forslag til Kultusministeriet om »en Omdannelse og Udvidelse af den pastoralteologiske Uddannelse i den danske Folkekirke.«⁶⁴ Volf kendte forholdene godt, idet han var censor ved den teologiske embedseksamen på universitetet. Ministeriet sendte forslaget videre til Det Kirkelige Råd, der var oprettet i 1883 af den konservative kultusminister Jacob Scavenius for at rådgive den til enhver tid siddende minister.⁶⁵ Samtidig fremsendte ministeriet et ønske fra seminariets direktion om, at der fremover også blev givet undervisning i kirkeret og i pædagogik.⁶⁶ Sjællands biskop B.J. Fog ville ikke anbefale pædagogik som et nyt fag, således som pædagogikken blev doceret her i landet for tiden.⁶⁷ Den teologiske professor Fr. Nielsen var enig med Fog i kritikken af »den rationelle Pædagogik«.⁶⁸ Denne rationelle pædagogik blev doceret bl.a. af Kristian Kroman, pædagogisk docent ved universitetet og ministeriets pædagogiske konsulent. Han byggede på en mål-middel-betragtning af pædagogikken, hvor det var skolens opgave at forberede eleverne på kampen for overlevelse ude i det 'virkelige' liv. For Kroman var pædagogik anvendt psykologi, der skulle bygge på en matematisk-naturvidenskabelig tilgang,⁶⁹ og altså ikke på en kristen-teologisk tilgang. Biskoppen over Lolland-Falsters Stift, H.V. Sthyr, fandt det godt, at præster kendte noget til pædagogikkens historie i denne tid, hvor man arbejdede for at få skolerne væk fra »det gejstlige Tilsyn og ind under det saakaldte »faglige« Tilsyn. Overfor denne Bevægelse var det godt, om man kunde »møde« med Præster, der ere bevandrede i

Breve mellem Otto Møller og Thomas Skat Rørdam 1854-1909, udg. Erik Nørr, København 1999, I, s. 39.

64. RA. KUM 1. Kt. Det Kirkelige Råd. Forhandlingsprotokol 1892-96 s. 148-51. RA. KUM 1. Kt. Journalsag 1893/TT1430, brev af 16. november 1893 fra KUM til Sjællands biskop Bruun Jul Fog. Volfs forslag findes ikke blandt ministeriets akter og har heller ikke umiddelbart kunnet findes i Volfs privatarkiv i Rigsarkivet. Forslaget omtales kort i Volfs *En gammel Præsts Livserindringer*, København 1926, s. 62.

65. Om rådet se Jens Rasmussen: *Forholdet mellem kirke og stat i Danmark*, Odense 2011, s. 172-88.

66. RA. KUM 1. Kt. Journalsag 1893/TT1434, brev af 16. november 1893 fra KUM til Sjællands biskop Bruun Jul Fog.

67. RA. KUM 1. Kt. Det Kirkelige Råd. Forhandlingsprotokol 1892-96 s. 189.

68. RA. KUM 1. Kt. Det Kirkelige Råd. Forhandlingsprotokol 1892-96 s. 190.

69. Svend Erik Nordenbo: *Bidrag til den danske pædagogiks historie*, København 1984, s. 69-72.

Pædagogiken.«⁷⁰ Venstre havde igennem mange år ønsket det gejstlige tilsyn med skolevæsenet fjernet og erstattet af ikke-gejstlige tilsynsførende.⁷¹ Der kom ikke noget ud af rådets forslag.⁷²

Derimod var der tiltag for at give præsterne efteruddannelse. Initiativet kom fra den nyoprettede Danmarks Præsteforening, som prioriterede videnskabelig efteruddannelse af medlemmerne højt. Kurser blev afholdt i 1898 og 1899, fra 1906 i privat regi under ledelse af foreningens formand, sognepræst Harald Ostenfeld, under navnet Videnskabeligt Præstekursus for præster og teologiske kandidater. Kurserne fortsatte indtil 1939, hvor de var blevet afløst af Præsteforeningens efteruddannelseskurser (begyndt i 1926).⁷³

Vejledning til det praktiske kirkelivs foreteelser

Den videnskabelige efteruddannelse blev grundlagt i en periode, hvor Pastorseminariet var genstand for opmærksomhed og kritik, og der blev nedsat et udvalg til at se på seminariets forhold, men der kom kun små ændringer. De første årtier af 1900-tallet rummede også reformer af den teologiske kandidatuddannelse: Ændringer i studiet, udvidelse af lærerstaben, oprettelse af Teologisk Laboratorium og indførelse af laboratorieøvelser og af speciale.

Mange af disse tiltag havde rod i de studerendes utilfredshed med studievilkårene, og i 1901 rettede deltagerne på et studentermøde kritik af bl.a. gold udenadslære, vidtløftige lærebøger, for lang studietid og forholdene på Pastorseminariet.⁷⁴ Kritikken af seminariet blev fulgt op af en henvendelse i 1903 til Kultusministeriet. Det hed i henvendelsen, at der var behov for præster, hvis uddannelse havde hjulpet dem til en sund forening af teoretisk viden og praktisk sans, og der skulle derfor lægges vægt på både teoretiske og praktiske kundskaber. Principperne for omordningen burde være en forstander og førstelærer, som var en teologisk kyndig og præstelig erfaren mand, bistået af enkelte faglærere. Hvis dette ikke kunne gennemføres, burde undervisningen udvides til at omfatte flere af de fag, som var ganske nødvendige i mo-

70. RA. KUM 1. Kt. Det Kirkelige Råd. Forhandlingsprotokol 1892-96 s. 191 (begge citater).

71. Erik Nørr: *Skolen, præsten og kommunen. Kampen om skolen på landet 1842-1899*, København 1994, s. 103-29.

72. RA. KUM 1. Kt. Det Kirkelige Råd. Forhandlingsprotokol 1892-96 s. 189-93, 194-97, 232-35.

73. Jørgen Stenbæk: *Præsternes forening gennem 100 år*, u.st. 1999, s. 130-32.

74. *Aar bog for Kjøbenhavns Universitet ... 1901-1904*, København 1906, s. 47.

derne kirkeliv som f.eks. ydre og indre mission og pædagogik.⁷⁵ Der skete ikke mere i sagen.

Det gjorde der derimod, da seminariets forhold blev taget op til debat igen i 1907. Det Kirkelige Udvalg af 1903 skulle behandle folkekirkens forfatning, præstevalg og retsplejen i gejstlige sager.⁷⁶ Det udarbejdede et forslag til lov om besættelse af præsteembeder, hvor menighedsrådet skulle indstille tre kandidater, som ministeriet frit kunne vælge imellem.⁷⁷ Udsigten til, at menighedsråd skulle være præstens »arbejdsgivere«, foranledigede, at studenterkredse, der stod vidt fra hinanden, fandt sammen i en henvendelse. Repræsentanter for Ny Teologisk Forening (liberalteologi), Studenterhjemmet (til dels pietistisk) og Studenterkredsen (grundtvigianerne) ønskede ændringer i studie- og eksamensforhold, herunder »at der til Studiet maa slutte sig en mere indgaaende Uddannelse i *praktisk Theologi*, end Tilfældet er (...)«.⁷⁸

Allerede tidligere samme år var et underudvalg under Det Kirkelige Udvalg kommet ind på spørgsmålet om Pastorseminariet og de praktiske prøver, et spørgsmål, som udvalget ønskede drøftet i en særskilt kommission. Endvidere pegede det på muligheden af, at de studerende i større omfang end hidtil kunne deltage i seminariets øvelser inden eksamen og i sidste del af studietiden.⁷⁹

Pastorseminariets direktion frarådede at give de studerende inden embedseksamen adgang til seminariets praktiske øvelser. Der ville nemlig kunne ventes så mange deltagere, at der ikke ville kunne skaffes den enkelte lejlighed prædike og katekisere mere end en gang i et semester, hvorved deltagerne ikke ville få nok øvelse og lærerne ikke nok kendskab til den enkelte studerende til at kunne udstede et pålideligt vidnesbyrd. Direktionen troede desuden, at eksamensstudiet ville blive en hindring for et virkeligt udbytte, idet deres eksamensstudier lagde beslag på al deres kraft, og deltagelse i seminariet ville blive et

75. Sst.

76. Om Det Kirkelige Udvalg se Per Ingesman: »Den kirkelige forvaltning 1901-1953«, *Dansk Forvaltningshistorie II*, red. Tim Knudsen, København 2000, s. 703-06.

77. *Det kirkelige Udvalgs Udkast til Lov om Folkekirkens Forfatning, Besættelse af Præste-, Provste- og Bisperembeder og Behandling af folkekirkelige Retssager, samt den af Udvalgets Formand afgivne Betænkning*, København 1907, s. 98-104, jf. Per Ingesmann s. 704-05.

78. RA. KUM 1. Kt. Journalsag 1907/3G927 (tilakteret RA. KM 1. Kt. 1929/4C1864), henvendelse af 6. juni 1907, trykt i *Aar bog for Københavns Universitet ... 1908-1909*, København 1913, s. 986-88. Jf. *Københavns Universitet 1479-1979*, s. 465-66.

79. *Forhandlingerne i det kirkelige Udvalg. 6. Samling*, København 1907, sp. 986-1000 (møde 22. marts 1907) samt bilag 11.

betydeligt merarbejde, så de studerende ikke ville få noget ordentligt udbytte heraf.⁸⁰

Det Teologiske Fakultet fik direktionens udtalelse i slutningen af 1907, men svarede først halvandet år senere. Fakultetet så gerne, at de kommende præster fik en mere indgående vejledning til »det praktiske Kirkelivs Foreteelser«,⁸¹ men denne vejledning skulle gives af andre end de nuværende ansatte, »hvis Hovedvirksomhed ligger andet Steds, saa at deres Arbejde ved Pastoralseminariet trods al Dygtighed og Samvittighedsfuldhed med Nødvendighed maa blive mere begrænset end ønskeligt.«⁸² Altså en kritik af, at seminariets lærere ved siden af deres virke på seminariet også havde et andet arbejde at passe og derfor ikke kunne hellige sig seminariet fuldt. Fakultetet opstillede derefter en række forslag, bl.a. at den homiletiske lærerstol skulle erstattes af et professorat ved seminariet med forpligtelse til at lede de homiletiske øvelser samt gennemgå homiletik, pastoralteologi, diakonik og gudstjenestens ordning, og at seminariet også var åben for studerende på fjerde år.⁸³

I direktionen var der delte meninger om fakultetets forslag. Flertallet ville gerne give adgang for studerende, men kun til at overvære forelæsningerne, da pladsforholdene ikke tillod aktiv deltagelse. Direktionens formand, Sjællands biskop Peder Madsen, og Kultusministeriets folkeskolekonsulent N.A. Larsen (leder af seminariets kateketiske øvelser) ønskede ansættelse af en hovedlærer, idet den foreliggende opgave krævede en mands hele kraft og bedst kunne løses ved at lægges i en mands hånd. Undervisningen skulle hvile på videnskabeligt grundlag, men en aktiv udøver ville bedre kunne skønne, hvor meget videnskab der skulle bringes ind i forelæsningerne. Forelæsninger over homiletik burde gives af »en ikke altfor ung Mand, der selv staar midt i den praktiske Gerning.«⁸⁴

Hverken seminariet eller ministeriet var interesseret i de store ændringer eller i at videnskabeliggøre seminariet med fuldtidsansatte, og

80. RA. KUM 3. Kt. Journalsag 1907/413 (tilakteret RA. KM 1. Kt. 1929/4C1864), erklæring af 23. november 1907 fra Pastoralseminariets direktion til KUM. Trykt i *Aar bog for København* (tilakteret RA. KMs Universitet, Kommunitetet og den polytekniske Lærestalt ... 1908-1909, København 1913, s. 991-94.

81. RA. KUM 1. Kt. Journalsag 1907/3G327, erklæring af 2. juni 1909 fra Det Teologiske Fakultet. Trykt i *Aar bog for Københavns Universitet, Kommunitetet og den polytekniske Lærestalt ... 1908-1909*, København 1913, s. 998-1000.

82. Sst.

83. Sst.

84. RA. KUM 1. Kt. Journalsag 1907/3G327, erklæring af 26. maj 1910 fra Pastoralseminariets direktion til KUM.

en mere vidtgående omordning blev udskudt til senere afgørelse, eventuelt efter behandling i en kommission,⁸⁵ sandsynligvis på grund af de delte meninger i direktionen.

Ingen interesse i store ændringer

Der skulle dog gå nogle år, før ministeriet besluttede sig for et udvalgsarbejde, og først i 1916 nedsattes udvalget. Hvad der har begrundet udvalgets nedsættelse lige på det tidspunkt, vides ikke. Formand for udvalget blev Sjællands nye biskop Harald Ostenfeld, der også var formand for seminariets direktion.⁸⁶ Både han og udvalgsmedlem, provst i Herning Johs. Gøtzsche lagde vægt på, at præsterne fik en praktisk uddannelse.⁸⁷ Gøtzsche fremhævede »Kundskab baade til de faktiske og sociale Forhold paa Landet. Kendskab til Højskolen, Bibelsamtaler paa Landet.«⁸⁸ Ostenfeld sagde, at det var heldigst at ansætte en leder, som havde praktisk berøring med præstegerningen.⁸⁹ Det var igen den praktiske undervisning, kommissionen efterlyste, og ikke en mere teoretisk undervisning, som Det Teologiske Fakultet havde plæderet for flere gange.

Ledende i udvalgets arbejde blev pastor Olfert Ricard, knyttet til KFUM og lærer ved seminariet i homiletik, og udvalgets betænkning byggede derfor også på hans forslag for undervisningens vedkommende, men også på Ostenfelds idé om en hovedlærer, der varetog et kirkeligt embede ved siden af. Endvidere foreslog udvalget, at der blev bevilget 4.000 kr. årligt til de studerende, som gik på seminariet efter embedseksamen,⁹⁰ altså en form for studiestøtte. Kirkeministeriet, som i 1916 havde afløst Kultusministeriet, anså dog ikke »Øjeblikket for heldigt til at gennemføre den foreslaaede Reform i dens hele Omfang«.⁹¹ Det var dog villig til at gøre et forsøg med forelæsninger for teologiske studerende og kandidater over især de fag, som kunne være

85. RA. KUM 1. Kt. Journalsag 1907/3G327, brev af 10. juni 1910 fra KUM 1. Kt. til 3. Kt.

86. RA. KM 1. Kt. Journalsag 1916/3Q810 (tilakteret RA. KM 1. Kt. 1929/4C1864), brev af 19. april 1916.

87. RA. Udvalget af 9. maj 1916 angående Pastorseminariets Omdannelse. Forhandlingsprotokol 1916, møde 11. maj.

88. Sst.

89. Sst.

90. RA. KM 1. Kt. Journalsag 1916/3Q810 (tilakteret RA. KM 1. Kt. 1929/4C1864), brev af 31. juli 1916 med udvalgsbetænkning fra Harald Ostenfeld til KM, betænkningen s. 12-14.

91. RA. KM 1. Kt. Journalsag 1916/3Q810 (tilakteret KM 1. Kt. 1929/4C1864), brev af 25. januar 1917 fra KM til Finansudvalget.

af betydning for kommende præster. Der blev derfor afsat et beløb til honorarer til lærere, som skulle holde disse forelæsninger.⁹² I de samme år begyndte Præsteforeningen med dens efteruddannelseskurser, jf. ovenfor.

Selvom ministeriet ikke var meget for forandringer i seminariets forhold, lykkedes det dog i 1920 at få gennemført en ændring. Ostenfeld anmodede på vegne af bispekollegiet om, at den homiletiske og den kateketiske prøve bortfaldt på grund af »det stødende i en Eksamensprædiken mange Gange holdes for en væsentlig tom Kirke og det ikke mindre stødende i en Eksamensoverhøring i Religion, hvor Børnene godt ved, at det er Læreren selv, der er til Eksamen.«⁹³ Det samme havde T.S. Rørdam været inde på 60 år tidligere. Disse prøver burde erstattes af en attest fra Pastorseminariet.⁹⁴ Ved bekendtgørelse af 16. februar 1920 bortfaldt de praktiske prøver.⁹⁵

1920'erne blev ikke det årti, hvor der skete ændringer på seminariet, men årtiet var også præget af økonomisk lavkonjunktur og besparelser på statsfinanserne. I 1929 forsøgte både seminariets direktion og Det Teologiske Studenterråd at få nedsat en kommission,⁹⁶ men den socialdemokratiske kirkeminister Peter Dahl ønskede ikke at gøre noget ved sagen, og det samme gjorde sig gældende i 1933, hvor Ostenfeld endnu en gang prøvede. På sagens akter blev der skrevet: »Beror«,⁹⁷ dvs. sagen henlægges. Muligvis kan dette skyldes, at forholdet mellem Ostenfeld og Dahl ikke var særligt godt; biskoppen var gået af som formand for Kirkefondet i 1929 efter sammenstød med ministeren.

Fra præsternes side var der også utilfredshed med den bestående ordning. Præst ved den danske menighed i Flensborg Carl W. Noack

92. Der blev holdt forelæsninger om kirkebygninger (1917-24), Grundtvig (1918, 1926 og 1928) og den grundtvigske højskole (1920) og om missionsarbejde (1918, 1922 og 1924). Af andre emner kan nævnes: det sociale spørgsmål og sociallovgivning (1917, 1923, 1927, 1930, 1932), salmesang og samlelitteratur (1919, 1921), psykiatri (1921, 1930, 1933), præstegerningen i Færøerne og i Grønland (1928-29) og præstegerningen (1918-20, 1925-26, 1929-33). Se RA. Københavns Stifts Bispearkiv. Pastorseminariet pk. 262, »Forelæsninger holdt paa Pastorseminariet« 1917-33.

93. RA. KM 1. Kt. Journalsag 1919/3T250 (tilakteret RA. KM 1. Kt. 1929/4C1864), brev af 5. februar 1919 fra Harald Ostenfeld til KM.

94. Sst.

95. RA. KM 1. Kt. Journalsag 1919/3T250 (tilakteret RA. KM 1. Kt. 1929/4C1864), bekendtgørelse nr. 55 af 17. februar 1920 ang. ophævelse af den homiletiske og kateketiske prøve.

96. RA. KM 1. Kt. 1929/4C1864.

97. RA. KM 1. Kt. 1933/4G702.

mente i 1932, at man skulle afskaffe seminariet.⁹⁸ Den praktiske præsteuddannelse var kirkens sag, og »Den kan passende foregaa i og omkring Landets ni Bispegaarde; dér er Biskop, Stiftsprovst, Præster i Omegnen, Organister, By- og Landsbyskoler, der hver kan yde sit til Indførelse i Prædiketjenesten, Sjælesorg, Kirkemusik, Messesang, Religionsundervisning m.m.«⁹⁹ Præsteforeningens bestyrelse var inde på lignende tanker året efter,¹⁰⁰ men der skete ikke mere i sagen,¹⁰¹ før der tiltrådte en ny biskop i København.

Nyordninger, men også fortsat kritik

Kombineret teoretisk undervisning og praktisk uddannelse efterlyses

I 1934 tiltrådte Hans Fuglsang-Damgaard som ny biskop over Københavns Stift, der var blevet oprettet i 1922 ved deling af Sjællands Stift. Han var stiftsprovst i København, et embede, han havde søgt efter opfordring fra kirkeminister Dahl, der gerne så Fuglsang-Damgaard som stiftets næste biskop, når Ostenfeld gik på pension.¹⁰² Fuglsang-Damgaard tog straks efter sin udnævnelse spørgsmålet op over for ministeriet.¹⁰³ Dahl har åbenbart ment, at Fuglsang-Damgaard var den rette mand til at forestå nyordningen af seminariet, for allerede samme år kunne den nye biskop skrive til seminariets direktion: »K. Min.eren har anmodet mig om at fremsætte Forslag til Omlægning af Undervisningen paa Pastoralseminariet.«¹⁰⁴

Også Det Teologiske Studenterrådet var meget optaget af en ændring af seminariets forhold. I 1937 kunne rådet aflevere en større betænkning med tre forslag til ændringer.¹⁰⁵ For det første skulle undervisningen på seminariet henlægges til efter studietidens afslutning og have en varighed af et år, for at undervisningen virkelig kunne få værdi. Rådet fore-

98. C.W. Noack: »Den praktiske Præsteuddannelse«, *Præsteforeningens Blad*, 1932, København 1932, s. 657-58.

99. Sst, s. 658.

100. P. Barsøe: »Om de theologiske Kandidaters praktiske Uddannelse«, *Præsteforeningens Blad*, 1933, s. 265-68.

101. RA. KM 1. Kt. Journalsag 1933/4G1496 (tilakteret RA. KM 1. Kt. 1929/4C1864).

102. H. Fuglsang-Damgaard: *Fra skyttegrav til bispestol*, Fredericia 1975, s. 132.

103. RA. Københavns Stifts Bispeembede. Pastoralseminariet pk. 262, brev af 13. marts 1941 fra H. Fuglsang-Damgaard til KM.

104. RA. Københavns Stifts Bispearkiv. Pastoralseminariet pk. 262, brev af 13. december 1934 fra H. Fuglsang-Damgaard til Pastoralseminariets direktion.

105. Det Teologiske Studenterråd: *Betænkning vedr. og Forslag til Nyordning af Pastoralseminariet, afgivet af det teologiske Studenterråd, Sommeren 1937*, København 1937. En kopi af betænkningen findes i RA. KM 1. Kt. Journalsag 1941/4P1356 (tilakteret RA. KM 2. Kt. 1949/2E27-4).

stillede sig et videnskabeligt pastoralteologisk studium. Eleverne skulle lære at anvende universitetets videnskabelige forståelse af kristendommen praktisk-kirkeligt. Hertil burde der knytte sig et grundigt, tidssvarende og dybtgående studium af psykologi med religionspsykologi, som ville kunne give præsten faglig styrke og dermed kunne yde en virkelig vejledning både som præst, sjælesørger og udøver af tilsynsgerningen inden for skolevæsenet. For det andet skulle studerende ved seminariet have et månedligt vederlag (altså en form for studiestøtte) på 200 kr. i de tolv måneder. Og for det tredje skulle undervisningen på seminariet afsluttes med ordination, hvorefter kandidaterne udnævntes til vikarierende kapellaner og blev stillet til rådighed for den kirkelige administration, indtil de fik selvstændigt præsteembede. Forslagene ville koste cirka 200.000 kr.,¹⁰⁶ et i datiden meget stort beløb.

Studenterrådets betænkning var genstand for diskussion på bispemødet i 1938, og sagen blev igen drøftet på bispemødet i 1940, fordi fakultet var villig til at nedsætte kravene til teologisk embedseksamen, så det blev muligt at give seminariet virkelig arbejdstid, da den egentlig studietid ville blive forkortet.¹⁰⁷ Først da den nytiltrådte kirkeminister, den konservative Vilhelm Fibiger, i sommeren 1940 ønskede at nedsætte et udvalg, kom der gang i sagen, og Fuglsang-Damgaard fik til opgave at skitse hovedlinjerne i en nyordning.¹⁰⁸

Grundprincipperne var de samme som i 1916-betænkningen, men tiden havde forandret sig, og derfor var nye overvejelser nødvendige, så man kunne få »en saa fyldig praktisk Udrustning som muligt for den vordende Præst og Sjælesørger til at møde Tidens Vanskeligheder«,¹⁰⁹ dvs. nazisme, kommunisme og den tyske besættelse af Danmark. Undervisningen skulle finde sted efter bestået embedseksamen, for først da havde kandidaten den fornødne modenhed samt overblik over samtlige teologiske discipliner. Seminariet skulle stadig ligge i København, for det ville blive dyrt og vanskeligt at skulle oprette en selvstændig institution med dertil hørende bygninger og lærerkræfter andetsteds. Uden at det blev nævnt direkte hentydede biskoppen til det nyoprettede Aarhus Universitet, hvis teologiske fakultet ønskede at uddanne præster, som dermed også skulle have pastoralteologisk undervisning.

106. *Betænkning ... Nyordning*, s. 18-28.

107. RA. Københavns Stifts Bispembede. Pastorseminariet pk. 262, brev af 13. marts 1941 fra H. Fuglsang-Damgaard til KM.

108. RA. KM 1. Kt. Journalsag 1940/4O1356 (tilakteret RA. KM 2. Kt. 1949/2E27-4), brev af 12. august 1940 fra KM til H. Fuglsang-Damgaard.

109. Se note 107.

Der skulle også ansættes en hovedlærer på fuld tid: »Han skal bære Værket. Han skal inspirere det med sin Aand, han skal samle de unge. Han skulde om muligt være deres Præst og Sjælesørger.«¹¹⁰ Fagene skulle være dels teoretiske, dels praktiske. Den teoretiske fagrække skulle omfatte homiletik, kateketik, kirkeret, messesang og liturgi, religionspsykologi og sjælesorg, filantropi og social lovgivning, dansk kirke- og menighedsliv, kirkelig arkæologi, kirkelig kunst, kirkegårde, kirkebogsførelse og attestudstedelse og endelig stemmebrug. Til de praktiske fag henregnede biskoppen prædikeøvelser, deltagelse i f.eks. ungdoms- og søndagsskolearbejde og institutionsbesøg. På foranledning af Præsteforeningen rummede udkastet et forslag om, at kandidaterne efter endt uddannelse på seminariet skulle i tre måneders praktik hos erfarne præster på landet eller i mindre byer for at lære menighedslivet at kende. Foreningen var dog godt klar over, at forslaget først kunne realiseres, når ministeriet kunne skaffe de fornødne midler, og når studietiden ved universitet blev forkortet. På det tidspunkt var studietiden på teologi 7-8 år og havde været stigende siden 1920'erne. Endelig foreslog Fuglsang-Damgaard i lighed med studenterrådet, at der blev stillet rundelige beløb til rådighed til stipendier, fordi der var udgifter forbundne med at forlænge studietiden med et semester, og da mange af de studerende i forvejen havde gæld.¹¹¹

1941-ordningen

Fibiger var ivrig efter at få nyordningen gennemført, og departementschef V. Holbøll ville derfor gerne vide, hvordan ministeriet skulle bære sig ad over for de øvrige biskopper,¹¹² for ikke alle Fuglsang-Damgaards bispekolleger tog lige vel imod forslagene. Daniel von Huth Smith i Aalborg kunne ikke se nogen forbedring, hvad angik undervisningens omfang, og han anså »den for ganske forkert, idet den paa den ene Side er alt for omfattende og paa den anden Side for lidet omfattende«,¹¹³ og man fremmede »Seminarisme«,¹¹⁴ hvor de unge mennesker undervistes i mange ting, men kun lidt i hvert fag.¹¹⁵ Ved det nyoprettede aarhusianske teologiske fakultet ønskede man at få forelæsninger ligesom dem

110. Sst.

111. Sst.

112. RA. KM 1. Kt. 1941/4P1356 (tilakteret RA. KM 2. Kt. 1949/2E27-4), brev af 24. juli 1941 fra V. Holbøll til H. Fuglsang-Damgaard.

113. RA. KM 1. Kt. Journalsag 1941/4P1356 (tilakteret RA. KM 2. Kt. 1949/2E27-4), brev af 23. september 1941 fra D. Smith til KM.

114. Sst.

115. Sst.

ved Pastorseminariet,¹¹⁶ og biskopperne i Aalborg, Viborg, Aarhus og Roskilde lagde vægt på, at anordningens titel skulle hedde Københavns Pastorseminarium for på den måde at holde døren åben for et pastorseminarium i tilknytning til Aarhus Universitet.¹¹⁷

Ministeriet arbejdede videre på Fuglsang-Damgaards forslag på baggrund af de indkomne betænkninger, og lillejuleaftensdag 1941 kunne de nye bestemmelser udstedes. De to afgørende ændringer var dels ansættelsen af en fuldtids hovedlærer, dels udvidelsen af fagrækken. Anordningen byggede i al væsentlighed på Fuglsang-Damgaards udkast, dog med en række ændringer. Således var formuleringen om seminariets hjemsted i København ikke med i anordningen, sikkert for at imødekomme de jyske biskoppers ønske. Ministeriet havde også skåret ned på antallet af undervisningsfag og emner, og formuleringerne om deltagelse i undervisning m.v. var mere løseligt formuleret i anordningen, således at der ikke blev lagt op til obligatorisk deltagelse i disse fag.¹¹⁸

Da anordningen var på plads, skulle der findes en hovedlærer. Den første forstander ville få væsentlig indflydelse på udformningen af undervisningsplan og omlægningen af undervisningen, og besættelsen af stillingen var derfor »af ganske særlig Betydning« for Kirkeministeriet at se.¹¹⁹ Valget faldt på Halfdan Høgsbro, som fra 1922 havde været præst i Sønderjylland. Det var departementschef Holbøll, der bragte Høgsbro i forslag,¹²⁰ uden tvivl grundet Høgsbros store popularitet i kirkelige og især akademisk-kristelige kredse, hans omfattende forfatterskab og administrative erfaringer.

En berygtet institution?

Både Det Teologiske Studenterråd og Fuglsang-Damgaard havde foreslået, at der blev indført en form for studiestøtte, men ideen havde ikke vundet gehør i ministeriet. I 1946 protesterede de studerende over, at

116. RA. KM 1. Kt. Journalsag 1941/4P1356 (tilakteret RA. KM 2. Kt. 1949/2E27-4), brev af 10. juni 1941 fra Skat Hoffmeyer til KM med andragende af 15. april 1941 fra Johannes Munck, Den Teologiske Undervisning ved Aarhus Universitet.

117. RA. KM 1. Kt. 1941/4P1356 (tilakteret RA. KM 2. Kt. 1949/2E27-4), breve af 27. september 1941 fra Axel Malmstrøm, Viborg, af 9. oktober 1941 fra Axel Rosendal, Roskilde, af 23. september 1941 fra D. Smith, Aalborg, og af 7. oktober 1941 fra Skat Hoffmeyer, Aarhus, til KM.

118. Anordning nr. 545 af 23. december 1941 om Pastorseminariets ordning.

119. RA. KM. Forestillingsprotokol 1942, forestilling nr. 90 af 16. maj 1942, kongelig resolution 19. maj.

120. RA. KM 1. Kt. Journalsag 1942/4Q1356 (tilakteret RA. KM 2. Kt. 1949/2E27-4).

der ikke var skabt en forsvarlig økonomisk ordning for kandidaterne, som fik forlænget deres studietid med et halvt år. Enten skulle de studerende have 200 kr. i de fire måneder, som undervisningen varede, eller mindst 100 kr., ligesom den obligatoriske undervisning burde tilrettelægges sådan, at der var plads til erhvervsarbejde for at supplere indtægterne.¹²¹

Også Det Teologiske Fakultet ved Aarhus Universitet rørte på sig. I 1945/46 var Aarhus Universitet fuldt udbygget, og universitet fik fuld eksamensret og fuld promotionsret. I 1948 anmodede fakultetet om, at der blev oprettet en foreløbig undervisning i de fag, som var nødvendige for at give de kommende præster en praktisk-teologisk uddannelse. Det fremhævede belastningen for de studerendes økonomi og for manges vedkommende forøgelse af deres studiegæld ved at skulle rejse til København og tilbringe et semester der, problemerne med at finde bolig i hovedstaden og erhvervsarbejde.¹²² Kirkeminister Frede Nielsen var imidlertid ikke indstillet på et nyt pastoralseminarium i Aarhus.¹²³ Derimod gik ministeriet med til, at der kom en repræsentant for universitetet med i direktionen.¹²⁴

I 1940'erne og i 1950'erne kom anordningen og Pastoralseminariet ud i stormvejr. Det begyndte i 1948, hvor sekretær for Yngre Præsters Forbund, Johs. V. Sørensen, offentliggjorde en skarp kritik af seminariet. Grunden til, at seminariet var blevet til »en så upopulær – for ikke at sige berygtet institution«,¹²⁵ var bl.a. ledelsen, dvs. Høgsbro, som havde skullet passe mange andre ting, hvilket havde stillet seminariet noget i skyggen, hvad også kandidaterne havde kunnet mærke. Høgsbro havde bl.a. været formand for det økumeniske fællesråd i Danmark og for kirketjenesten blandt flygtningene i Danmark, og han havde orlov fra forstanderstillingen 1948-50. Desuden var undervisningen alt for teoretisk. Det hang til dels sammen med »den mærkelige pogesko-

121. RA. KM 1. Kt. Journalsag 1946/4U1356 (tilakteret RA. KM 2. Kt. 1949/2E27-4), brev af 11. oktober 1946 fra 16 studerende til Pastoralseminariets direktion. Påtegning på andragende: »Beror Min Res 18/12 46«.

122. RA. KM 2. Kt. Journalsag 1948/2D27-2 (tilakteret RA. KM 2. Kt. 1949/2E27-4), breve af 27. oktober og 6. december 1948 fra Det Teologiske Fakultet ved Aarhus Universitet til lærerforsamlingen sammesteds.

123. RA. KM 2. Kt. Journalsag 1949/2E27-4.

124. Anordning nr. 184 af 8. april 1949 om en ændret affattelse af § 2 i anordning af 23. december 1941 angående Pastoralseminariets ordning.

125. Johs. V. Sørensen: »Angående pastoralseminariet«, *Præsteforeningens Blad*, 1948, s. 482, jf. Yngre Præsters Forening til H. Fuglsang-Damgaard 24. marts 1949 (RA. Københavns Stifts Bispeembede. Pastoralseminariet pk. 265).

leatmosfære, der hænger over pastoralseminariet«, ¹²⁶ hvor kandidaterne blev behandlet som børn, ligesom undervisningen var lektiehøren, et tilbageskridt i forhold til det frie studium på universitetet.

Kritikken fortsatte de næste år, ¹²⁷ hvilket fik ministeriet til at indkalde til et møde i 1950 for alle involverede parter under forsæde af kirkeminister Jens Sønderup. Ministeriet ville gerne høre de forskellige synspunkter, inden det besluttede sig. Roskildes biskop Rosendal mente, at kommende præster skulle undervises af biskopper og disses medarbejdere. Han fremhævede, »at der under en ordning som den omtalte ville være mulighed for at konstatere, hvem der ikke egnede sig til at blive præster, samt for i det hele taget at hjælpe folk til rette. Det måtte være biskoppernes fornemste opgave at foretage den nødvendige udskillelse af uegnede.« ¹²⁸

Ministeren afsluttede mødet med at sige, at ministeriet ville tage sagen op til »alvorlig overvejelse«. ¹²⁹ Han besluttede dog at beholde 1941-ordningen, ¹³⁰ men kritikken havde imidlertid gjort indtryk i ministeriet. Da forstanderstillingen skulle besættes i 1953, efter at Høgsbros blev biskop i Maribo, »headhuntede« man sognepræst L.C. Brøndum i Lyngby, der havde de »ganske særlige kvalifikationer«, som stillingen krævede ifølge ministeriet, »et forhold som er blevet understreget ved den kritik, der gentagne gange har været rejst overfor pastoralseminariets hidtidige ledelse«. ¹³¹

Voldsom debat og konfrontationer

I det meste af 1950'erne var der stille om seminariet, inden det kom i vælten i slutningen af årtiet. Startskuddet blev et møde i Teologisk Forening i Aarhus 11. marts 1958, hvor undervisningen på seminariet blev livligt drøftet. Hjælpepræst Thomas Lauritsen, Randers, kritiserede, at kandidaterne skulle arbejde med teologiske problemer »efter

126. Sst., s. 483.

127. Se bl.a. F-k: »Skarpe Angreb paa Pastoral-Seminariet« *Kristeligt Dagblad*, 9. oktober 1948 og L.C. Kaldau: »Skal pastoralseminariet fortsætte?«, *Kristeligt Dagblad*, 10. juli 1950. Jf. referat i *Præsteforeningens Blad*, 1950, s. 493-94 og efterfølgende indlæg s. 545-46, 548, 601-02, 669.

128. RA. KM 2. Kt. Journalsag 1949/2E27-4, referat af møde i KM 6. november 1950 til drøftelse af Pastoralseminariets forhold.

129. Sst.

130. RA. Københavns Stifts Bispeembede. Bispemødeprotokol 1919-54, møde 6.-7. september 1951, pkt. 20.

131. RA. KM. Forestillingsprotokol 1953, forestilling nr. 97 af 17. juni 1953, kongelig resolution af 18. juni.

en dikteret linie«, ¹³² samtidig med at de var læsetrætte efter mange års studier, hvilket fik undervisningen til at mislykkes. Det blev også kritiseret, at alle lærerne ved seminariet tilhørte den samme kirkelige retning, så kandidaterne ikke mødte forskellige retninger. Hvorfor fandt grundtvigianerne sig i det, blev der spurgt. ¹³³

En gruppe af yngre præster med tilknytning til Aarhus Universitet tog initiativ til, at der blev nedsat et udvalg under ledelse af grundtvigianeren, universitetsadjunkt Anders Pontoppidan Thyssen. Udvalget udformede i slutningen af 1958 en adresse til Præsteforeningens bestyrelse, som blev overrakt til bestyrelsen på et møde i januar 1959, hvor også Brøndum deltog. ¹³⁴ Ifølge adressen havde 140 teologer fået »det bestemte indtryk, at udbyttet af undervisningen hverken svarer til det tilsigtede eller til den tid, man må anvende derpå, og at dette forhold næppe vil kunne ændres væsentligt inden for de gældende rammer«. ¹³⁵ For det første skulle undervisningen placeres i studietiden ligesom før 1941, så kandidaterne ikke skulle vente med at komme på seminariet. Undervisningen skulle begrænses til grundfagene, og alt andet burdes henlægges til pastoralteologiske kurser. For det andet burde denne uddannelse suppleres med praktikanttjeneste som hjælpepræst, fordi hjælpepræstestillinger af mange blev vurderet højt som uddannelsesstillinger, der gav personlige erfaringer, intet teoretisk kursus ville kunne give. Endelig skulle de midler, der således blev frigjort, anvendes til »mindre pastoralteologiske kurser for yngre præster, ledet af vekslende lærerkræfter«. ¹³⁶ Kurserne burde tilrettelægges af et udvalg, hvor de forskellige kirkelige anskuelser var repræsenteret, ¹³⁷ dvs. en kritik af, at kirkelige retninger som grundtvigianerne ikke var repræsenteret på seminariet.

Der fulgte en lidenskabelig og til tider også voldsom debat om seminariet og om forholdet mellem praktisk og teoretisk teologi. Brøndum

132. *Kristeligt Dagblad*, 22. marts 1958, *Studerterbladet*, 26. marts 1958, jf. *stud. teol.*, 1958, København 1958, nr. 2, s. 3-4, og *Kristeligt Dagblad*, 3. juli 1958.

133. Sst.

134. *Præsteforeningens Blad*, 1960, København 1960, s. 150, jf. s. 137. De øvrige medlemmer af udvalget var sognepræst Per Aagaard, den grundtvigianske sognepræst Morten Øllgaard, højskolemand og hjælpepræst Hans Henningsen og undervisningsassistent Søren Nordentoft.

135. 140 teologer til Præsteforeningens bestyrelse november 1958-januar 1959 (RA. KM 2. Kt. 1969/2Æ27-3), trykt i *Præsteforeningens Blad*, 1960, s. 138-43.

136. Sst.

137. Sst.

imødegik kraftigt kritikken fra udvalget,¹³⁸ til tider på en nedladende måde, måske fordi han var blevet personligt fornærmet over kritikken af ham og »hans« seminarium. Selvom kritikken gik på seminariet og undervisningen, kunne det ikke forhindre, at det også blev en kritik af Brøndum som leder og hovedlærer. N.J. Rald, redaktør af *Præsteforeningens Blad*, skrev efterfølgende: »Det kan næppe nægtes, at der har været – skjult eller åbenlyst – personlige uoverensstemmelser sammen med saglig uenighed«, ligesom misforståelser førte til, at der ikke kom noget ud af debatten.¹³⁹ Brøndum fandt ideen om hjælpepræstetjeneste »utopisk«,¹⁴⁰ og udvalgets forslag til forkortelse af studietiden var »uholdbart«¹⁴¹ og »helt illusorisk«. ¹⁴² Visse dele af kritikken var »slagordsagtigt generaliserende«, og enkelte udtryk var »demagogiske«, ¹⁴³ og det skæmmede den saglige argumentation. Flere kritikere havde ment, at lærerstaben skulle skiftes ud, hvis der skulle ske forbedringer på seminariet, men det afviste Brøndum.

Den følgende debat i *Præsteforeningens Blad* og i dagspressen blev hurtigt til en debat om debattens form og ikke så meget om indholdet af mål og sigte med Pastorseminariet, som også provst Rald bemærkede. Det var dog klart, at parterne havde en forskellig opfattelse af praktisk teologi, hvad pastor A.F. Nørager Pedersen uddybede.¹⁴⁴ Var praktisk teologi »en indøvelse i pastorale færdigheder med den dertil nødvendige teori«, ¹⁴⁵ dvs. teorien om, hvad skal skulle gøre som præst. Eller var det »et strengt videnskabeligt teologisk anliggende«, ¹⁴⁶ dvs. en historisk-systematisk forskning, hvor der arbejdedes efter samme principper som på universitetet, hvilket udvalget gav udtryk for. Nørager Pedersen var af samme holdning som udvalget og ville have et institut for praktisk-teologisk forskning, hvor kommende præster fik en kortfattet indføring, for det var først, »når man har snuset lidt til den

138. L. Brøndum: »Nogle bemærkninger til 5-mands-udvalgets »Bemærkninger« vedr. hovedpunkter i adresse til Præsteforeningens bestyrelse af 5/12 1958 om ændring af Pastorseminariets ordning«, *Præsteforeningens Blad*, 1960, s. 143-47, jf. s. 307-08, 437-40 og 488-89.

139. *Præsteforeningens Blad*, 1960, s. 548.

140. Sst., s. 143.

141. Sst., s. 146.

142. Sst., s. 144.

143. Sst., s. 144.

144. A.F. Nørager Pedersen: »Pastorseminarium og praktisk teologi«, *Præsteforeningens Blad*, 1960, s. 284-87.

145. Sst., s. 285.

146. Sst., s. 285.

virkelige præstegerning, at pastorallæren får sin rette baggrund, mening og aktualitet«. ¹⁴⁷

Da ministeriet i 1961 afslog et ønske om, at der undtagelsesvis måtte blive afholdt pastoralundervisning i Aarhus, fik det Nørager Pedersen til at reagere. Han var undervisningsassistent hos professor K.E. Løgstrup, og i efteråret 1961 begyndte han at undervise i homiletik, kateketik og sjælesorg, senere suppleret med undervisning i bl.a. kirkebogsføring, mens professor Regin Prenter forelæste over teologiske problemer i forbindelse med begrebet sjælesorg og domprovst Villiam Grønbæk over religionspsykologi. ¹⁴⁸ Præsteforeningen ønskede en kommission nedsat til at se på seminariets forhold, ¹⁴⁹ men ministeriet var ikke imødekommende over for dette og andre lignende forslag. ¹⁵⁰

Frem mod ordningen af 1969

Det skulle blive en henvendelse fra Aarhus Universitet, som satte gang i den proces, der ledte frem mod en ny anordning for Pastoralseminariet. I 1964 henvendte Det Teologiske Fakultet ved Aarhus Universitet sig til ministeriet. De studerendes og kandidaternes utilfredshed med den nuværende ordning skyldtes dels, at kandidaterne – efter at have fuldført et frit studium ved universitetet – skulle følge et obligatorisk kursus, dels at der ikke i Danmark fandtes en videnskabelig pastoralteologisk tradition. Et flertal i fakultetet foreslog, at der med jævne mellemrum afholdtes et kursus i Aarhus, der kunne følges af de studerende i løbet af deres studietid, og som var ligestillet med Pastoralseminariet i København. ¹⁵¹

Den 14. september 1964 nedsatte Kirkeministeriet så et udvalg med repræsentanter for de teologiske fakulteter, Præsteforeningen, Menighedsrådsforeningen og studenterrepræsentanter. ¹⁵² På udvalgets første møde i februar 1965 udtalte professor Benedikt Otzen fra Aarhus

147. Sst., s. 286.

148. *Betænkning nr. 498 vedr. den praktisk-teologiske uddannelse af præster i folkekirken*, København 1968, s. 9.

149. RA. KM 2. Kt. Journalsag 1969/2Æ27-3, notat af 10. februar 1965, »Pastoralseminariet, 1. redaktion«.

150. RA. KM 2. Kt. Journalsag 1964/2U27-3 (tilakteret RA. KM 2. Kt. 1969/Æ27-3), brev af 27. januar 1964 fra KM til Pastoralseminariets direktion. *Betænkning nr. 498*, s. 9.

151. RA. KM 2. Kt. Journalsag 1968/2Z27-3 (tilakteret RA. KM 2. Kt. 1969/Æ27-3), afskrift af brev af 24. august 1964 fra Det Teologiske Fakultet ved Aarhus Universitet til KM. Skrivelsen er trykt i *Betænkning nr. 498* som bilag 3.

152. RA. KM 2 Kt. 1964/2U27-3 (tilakteret RA. KM 2. Kt. 1969/Æ27-3), kommissorium af 14. september 1964.

Universitet, at man skulle fortsætte med den nuværende ordning, dog således at der skulle gives undervisning, som strakte sig over tre semestre og afsluttedes med et intensivt et-månedskursus i de praktiske fag. Forslaget skyldtes selvfølgelig de rent praktiske problemer for Aarhus-kandidaterne, men også et ønske om at koncentrere undervisningen på de vigtigste fag. Ønsket om en mere koncentreret undervisning i løbet af kort tid skulle blive det standpunkt, som Aarhus-folkene fastholdt frem til udarbejdelsen af den nye undervisningsplan efter 1969-anordningen.

Provst Johs. Asmund fra Menighedsrådsforeningen henviste til England, hvor biskopperne førte en skrap kontrol med, om kandidaterne var egnede til præstegerningen. Han spurgte, om biskopperne i Danmark havde ønsket mere hånd i hanke med, hvem der blev præster, og om det havde været på tale at anvende seminariet til at bedømme kandidaternes egnethed.¹⁵³ Udvalgsformanden, biskop W. Westergård Madsen, svarede, at det havde biskopperne ikke overvejet, men Brøndum kunne henvise til biskop Axel Rosendals udtalelse på mødet i november 1950 (se ovenfor).¹⁵⁴ Brøndum udtalte bekymret: »Troede og håbede ikke på, at man ved en koordination af bispeeksamen og pastoralseminariet kunne gøre sidstnævnte til en sorteringsanstalt.«¹⁵⁵

Udvalget besluttede at henvende sig til biskopperne, Menighedsrådsforeningen og Præsteforeningen for at høre, hvad de forventede sig af seminariets undervisning. Menighedsrådsforeningen ville opdele det teologiske studium i to selvstændige linjer: en praktisk linje og en teoretisk linje. Undervisningen skulle være fælles i de tre første år, hvorefter de, der ville være præster, valgte den praktiske linje, som endte med en afsluttende eksamen med begrænset teoretisk stof, men til gengæld betydeligt pastoralteologisk pensum. Til den praktisk-teologiske embedseksamen hørte turnustjeneste (et halvt år efter eksamen).¹⁵⁶ Pastoralseminariet ville således blive indlemmet i Det Teologiske Fakultet. Præsteforeningen var mindre radikal i sit høringssvar: Pastoralundervisningen skulle ind i studietiden som teologisk disciplin under et særligt professorat, der skulle være praktikanttjeneste, efteruddannelseskurser for unge præster i regi af den nyoprettede Præstehøjskole

153. RA. KM 2. Kt. Journalsag 1968/2Z27-3 (tilakteret RA. KM 2. Kt. 1969/Æ27-3), referat af 1. møde 12. februar 1965.

154. Sst.

155. Sst.

156. RA. KM 2. Kt. Journalsag 1968/2Z27-3 (tilakteret RA. KM 2. Kt. 1969/Æ27-3), brev af 10. september 1965 fra Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer til udvalget.

og undervisning i Aarhus. Undervisningen skulle være obligatorisk for alle kommende præster.¹⁵⁷

Det viste sig vanskeligt at finde fælles fodslag blandt de mange parter med hvert deres syn på, hvordan seminariet skulle indrettes, og udvalgsarbejdet strandede. Kirkeministeriet måtte i oktober 1967 bede udvalget om at afgive betænkning. Ministeriet pointerede, at det ikke ville tage stilling, før der forelå en endelig betænkning.¹⁵⁸

Udvalget holdt møde med Strukturkommissionens underudvalg VI i november 1967. Kommissionen var blevet nedsat af kirkeminister Bodil Koch i 1964 for især at sætte nyt liv i folkekirken.¹⁵⁹ Underudvalget foreslog, at der skulle indføres kandidattjeneste med henblik på indførelse i præstegerningen, hvor teologiske kandidater skulle virke som præstekandidater i tolv måneder; hertil kom et embedsteknisk kursus før kandidattjenesten. Under kandidattjenesten skulle kandidaten deltage dels i et efteruddannelseskursus på Præstehøjskolen, dels i et særligt tilrettelagt praktisk kursus. Og så mente underudvalget, at Præstehøjskolen og Pastoralseminariet burde lægges sammen: »Det forekommer iøvrigt rimeligt, at man ikke fortsætter med at have to selvstændige institutioner for præsteuddannelse efter universitetsstudierne.«¹⁶⁰

Kort kursus i stedet for Pastoralseminariet?

I februar 1968 – tre år efter udvalgets første møde – bad Kirkeministeriet udvalget om at gøre sig færdig i god tid inden det forestående bispemøde i juni, så biskopperne kunne drøfte en betænkning. Udvalget enedes om, at der efter embedseksamen skulle være et teknisk kursus på tre uger både i København og Aarhus. Efter kurset ordineredes kandidaten og blev tilknyttet en præst, som skulle indføre kandidaten i praktisk præstegerning. I løbet af kandidattjenesten (12 måneder) skulle kandidaten deltage to gange i et fire ugers kursus på Pastoralseminariet (seminarierne). Udvalget drøftede også, hvordan man skulle

157. Sst.

158. RA. KM 2. Kt. Journalsag 1967/2X27-3 (tilakteret RA. KM 2. Kt. 1969/Æ27-3), skrivelse af oktober 1967 fra KM til udvalget.

159. *Betænkning om folkekirken i det moderne samfund*, København 1971. Om kommissionen se Henriette Korsgaard: »Kirkeminister Bodil Kochs betydning for Socialdemokratiets kirkepolitik og den danske kirkes selvforståelse«, *Kirkehistoriske Samlinger*, 2004, s. 56-63, og Birgitte Possing: *Uden omsvøb*, København 2007, s. 226-30.

160. RA. KM 2. Kt. Journalsag 1968/2Z27-3 (tilakteret RA. KM 2. Kt. 1969/Æ27-3), rapport fra underudvalget, fremlagt på kommissionens plenarmøde 5. oktober 1967. Se også *Betænkning om folkekirken*, s. 114-17 og bilag s. 193-94.

godkende de præster, som kandidaterne skulle i praktik hos. Skulle der være en liste over duelige præster, hvorved der kunne opstå uheldige situationer med præster, som ikke kom på listen. Eller skulle den studerende selv vælge?¹⁶¹

Landets biskopper behandlede betænkningen¹⁶² på deres juni-møde 1968, hvor også kirkeminister Arne Fog Pedersen og departementschef August Roesen deltog.¹⁶³ Der var udbredt betænkelighed imod et års uddannelse efter embedseksamen, og Erik Jensen, Aalborg, spurgte ministeren og Roesen, om der var »nogen praktisk eller politisk mulighed for at gennemføre en nyordning efter de i forslaget givne retningslinjer, hvilket jeg anser for meget tvivlsomt, eftersom det forekommer mig, at man snarere har udvidet rammen end strammet den.«¹⁶⁴ Sammen med Henrik Dons Christensen, Ribe, kritiserede han, at man udvidede seminariet i en tid med præstemangel.¹⁶⁵ Nogle måneder før havde Strukturkommissionen fået udarbejdet en prognose, som viste, at cirka 380 præsteembeder ikke ville kunne besættes i 1980, fordi der ikke blev uddannet tilstrækkeligt mange teologiske kandidater.¹⁶⁶

Derimod var der mere opbakning til et forslag fra Roesen, som efter ønske fra ministeren fremlagde et udkast til en nyordning, der afveg væsentlig fra betænkningens forslag.¹⁶⁷ »Af hensyn til præstemangel vil det være en fordel, at kandidaterne straks kan komme i embede«,¹⁶⁸ mente Roesen. Kandidaterne skulle derfor have uddannelse, hovedsageligt efter at de var udnævnt til præster, ved at gå på seminariet i kortere perioder i den første del af deres embedstid. Det ville blive en ordning, som svarede til den, der gjaldt for præster, som tog på efteruddannelse på Præstehøjskolen. Forudsætningen for denne ordning var, »at man godt kan begynde en præstegerning, uden at man lige fra begyndelsen er i besiddelse af al den visdom, man tilegner sig på pastoralseminariet.«¹⁶⁹

161. RA. KM 2. Kt. Journalsag 1968/2Z27-3 (tilakteret RA. KM 2. Kt. 1969/Æ27-3), referat af 15. møde 26. februar 1968.

162. *Betænkning nr. 498 vedrørende den praktisk-teologiske uddannelse af præster i folkekirken*, København 1968. Betænkningen er også trykt i *Præsteforeningens Blad*, 1968, s. 489-508.

163. RA. Københavns Stifts Bispeembede. Bispemødeprotokol 1955-1979, møde 10. juni.

164. Sst.

165. Sst.

166. *Betænkning om folkekirken*, s. 86-87.

167. August Roesen: «Også en mulighed», *Præsteforeningens Blad*, 1968, s. 559-61.

168. Sst., s. 560.

169. Sst., s. 560.

I Kirkeministeriet arbejdede embedsmændene videre med Roesens forslag. Ministeriet holdt møder med Menighedsrådsforeningen, Præstehøjskolen og Præsteforeningen, hvor det fremlagde ideen om obligatoriske kurser på Præstehøjskolen efter embedstiltrædelse som afløser for pastoralseminarieundervisningen. Det fik støtte til forslaget fra tre parter,¹⁷⁰ således at det kunne gå videre ad denne vej. Den eneste, ministeriet ikke holdt møde med, var Pastoralseminariets direktion, sandsynligvis fordi det vidste, at den ville være uvenlig stemt over for forslaget.

Da det kom til at udarbejde en nyordning, gik ministeriet dog ikke så langt, som Roesen måske gerne havde set. I ministeriet skar man kraftigt ned på udvalgets forslag, og anordningen af 1969 var med få ændringer identisk med 1941-anordningen. De eneste ændringer var sammensætningen af direktionen, hvor Aarhus-biskoppen og en repræsentant for hvert af de to teologiske studenterråd kom med, og et pastoralseminarium i Aarhus.¹⁷¹

Da anordningen var udstedt, skulle der udarbejdes en ny undervisningsplan, som implementerede anordningens rammebestemmelser om semesterundervisning og et januarkursus. Her skulle det også vise sig svært at forene parterne. Direktionen og Aarhus-folkene udarbejdede hvert deres forslag, hvor man i København holdt fast ved den hidtidige norm, mens man i Aarhus så at sige skar ind til benet og kun medtog, hvad man anså for mest nødvendigt.¹⁷² Aarhus-folkenes forslag blev ikke modtaget særligt varmt af lærerne på Pastoralseminariet. Lærerforsamlingen mente, at Aarhus-forslaget var »uantageligt«,¹⁷³ og undervisningen ville blive »utilfredsstillende og delvis uigennemførlig«. ¹⁷⁴ Den havde især betænkeligheder ved, at »kandidaters betingelser for deltagelse i hele kurset efter begge forslag ændres ganske betydeligt, idet de bliver underforsynet med arbejde i semesteret og til gengæld

170. RA. KM journalsag 1986-1990/1307244, referater af møde med Præstehøjskolen 11. oktober 1968, med Menighedsrådsforeningen 15. oktober 1968 og med Præsteforeningen 23. oktober 1968.

171. Anordning nr. 29 af 19. februar 1969 angående Pastoralseminariets ordning.

172. RA. KM 2. Kt. Journalsag 1969/2Æ27-3, direktionsflertallets forslag til Pastoralseminariets studieordning i henh. t. den kongelige anordn. af 10.2.69 og det aarhusianske forslag til Pastoralseminariets studieordning (v. prof. Prenter ved møde hos prof. Skydsgaard 21.3.69).

173. RA. KM 2. Kt. Journalsag 1969/2Æ27-3, brev af 14. maj 1969 fra Pastoralseminariets lærere til KM.

174. Sst.

får uddannelsen forlænget med et komprimeret kursus, som tilmed på grund af komprimeringen bliver af ringere værdi«. ¹⁷⁵

Det var nu Kirkeministeriets opgave at finde frem til et løsningsforslag, som begge parter kunne være tilfredse med. Ministeriet meddelte, at de to forslag skulle nærme sig hinanden, ¹⁷⁶ men det endte med, at ministeriet bestemte, at semesterundervisningen skulle have et omfang af 230-250 timer samt et kursus i januar måned, og at direktionen skulle udarbejde forslag efter disse retningslinjer. Den 26. august 1969 kunne ministeren så godkende den nye undervisningsplan for seminariet med et samlet antal undervisningstimer på 237-243 timer. Desuden blev der afsat timer til foredrag og ekskursioner. ¹⁷⁷

Brøndum var sur over den nye undervisningsplan med det reducerede timetal, og det undlod han ikke at gøre opmærksom på. I *Kristeligt Dagblad* skrev han, at direktionen havde været »nødsaget til at gå med til en ordning, hvorefter kursets timetal reduceres så stærkt, at der ikke vil være nogen mulighed for indførelse af f.eks. et nyt fag som pædagogik, og faget religionspsykologi og sjælesorg har fået sit timetal formindsket til halvdelen.« ¹⁷⁸ Seminariet var »blevet svigtet af nogle af dem, der først og fremmest burde værne denne del af præsteuddannelsen.« Og svigtet kom ikke fra de sidste fem års kandidater. ¹⁷⁹ Uden at sige det direkte fik Brøndum dog tydeligt sagt, at det var ministeriet, som havde svigtet.

Da demokratiet kom til Pastorseminariet

Med anordningen af 1969 fik Pastorseminariet to afdelinger, en i København og en i Aarhus, med seminariets rektor som leder af begge afdelinger. Efter et par år måtte Brøndum indse, at han havde svært ved at være begge steder, og direktionen henvendte sig i 1971 til Kirkeministeriet og bad om, at afdelingen fik sin egen rektor. ¹⁸⁰ Kirkeministeriet mente ikke, at der var mulighed for at gennemføre forslaget. ¹⁸¹

175. Sst. Det udhævede er brevets.

176. RA. KM 2. Kt. Journalsag 1969/2Æ27-3, referat af møde 18. juni 1969.

177. RA. KM 2. Kt. Journalsag 1969/2Æ27-3, brev af 26. august 1969 fra KM til Pastorseminariets direktion.

178. L. Brøndum: »Præsteuddannelsen og Pastorseminariet«, *Kristeligt Dagblad*, 1.-2. november 1969.

179. Sst.

180. RA. KM journalsag 1970-1975/1921, brev af 9. juni 1971 fra Pastorseminariets direktion til KM.

181. RA. KM journalsag 1970-1975/1921, brev af 2. juli 1971 fra KM til Pastorseminariets direktion.

Brøndum bad dog igen ministeriet om at blive fritaget for at have med Aarhus at gøre. Baggrunden for henvendelsen var ikke alene arbejds-pres, men skyldtes også personlige årsager.¹⁸² Samarbejdet mellem Brøndum og den ledende lærer ved Aarhus-afdelingen, A. F. Nørager Pedersen, havde udviklet sig i stadig uheldigere retning, og der var nu et modsætningsforhold mellem dem. Kirkeministeriet gik med til, at Brøndum blev fritaget for undervisning i Aarhus og for den daglige ledelse i et år, men understregede samtidig, at denne ordning ikke kunne forventes forlænget.¹⁸³

Selvom 1969-anordningen havde sikret de studerende plads i direktionen, var der utilfredshed med ordningen. I 1971 mødte repræsentanter for københavnske teologistuderende op hos den nyudnævnte kirkeminister Dorte Bennedsen og ankede over undervisningsplanen, som var ude af takt med tiden i den forstand, »at moderne, miljøpræget forskning ikke kom studenterne til gode.«¹⁸⁴ Ministeren svarede, at hvis de studerende ønskede ændring af undervisningsplanen, skulle sagen rejses gennem studenterrepræsentanten i direktionen.¹⁸⁵ Det gjorde de så halvandet år senere. Der skulle bl.a. oprettes studienævn, som var et ønske affødt af »om i højere grad end hidtil at inddrage lærerne og de studerende i beslutningsprocessen og om at kunne få så mange sager som muligt afgjort så hurtigt som muligt, således at direktionen ikke behøver at blive inddraget.«¹⁸⁶ Forlægget var studienævnens ordningen ved Københavns Universitet,¹⁸⁷ som var blevet indført ved universitetsstyrelsesloven af 1970.

I direktionen blev forslaget ikke just modtaget med begejstring af de andre medlemmer. Formanden for direktionen, biskop Høirup, foreslog en udbygning af den kontaktudvalgsordning, som man havde i Aarhus.¹⁸⁸ Heller ikke i Kirkeministeriet blev forslaget modtaget med åbne arme. Kontorchef Niels Holm skrev i en intern bemærkning, at ændringsforslagene var en udløber af »den almindelige 'demokratiserings-tendens', der præger – og plager – f.eks. universiteterne.«¹⁸⁹ I mi-

182. RA. KM journalsag 1970-1975/1921, brev af 9. juni 1972 fra L.C. Brøndum til KM.

183. RA. KM journalsag 1970-1975/1921, brev af 21. august 1972 fra KM til Brøndum og Pastorseminariets direktion.

184. RA. KM journalsag 1970-1975/1921, notat af 4. november 1971.

185. Sst.

186. RA. KM journalsag 1970-1975/1921, brev af 21./31. juli 1973 fra Holger Villadsen og Hans Vestager Hansen til Pastorseminariets direktion

187. Sst

188. RA. KM journalsag 1970-1975/1921, referat af direktionsmøde 14. september 1973.

189. RA. KM journalsag 1970-1975/1921, referatark, notat af 1. april 1974.

nisteriet ville man ikke gå med til, at studieudvalget skulle afgøre en række ting, og det mente, at det ville blive et tungt apparat til en lille institution som Pastoralseminariet.¹⁹⁰

I 1974 var direktionen dog klar med et forslag til en bekendtgørelse om studieudvalg, der bl.a. skulle afgøre spørgsmål om undervisningens praktiske tilrettelæggelse.¹⁹¹ Formanden for direktionen diskuterede ændringerne med departementschef Roesen og kontorchef Holm. De var positivt indstillet over for forslaget, dog med en lille ændring. Direktionen havde foreslået, at studieudvalget skulle *afgøre* sager, mens ministeriet ønskede ordet *foretager* sager. Direktionen fastholdt ordet *afgør*, som udtrykte mere kompetence end ordet *foretager*. Holm foreslog derefter ordet *forhandler*, så man undgik at sige noget om kompetenceforholdet.¹⁹² Studieudvalget fik til opgave at forhandle spørgsmål om undervisningens praktiske tilrettelæggelse, ligesom det kunne behandle spørgsmål om undervisningsplanen og studievejledninger. Endvidere udtalte udvalget sig ved ansættelse af lærere.¹⁹³

Man skulle tro, at der med anordningen var skabt ro om seminariet, men det var ikke tilfældet, for i 1975 foreslog et udvalg under Det Teologiske Fakultet ved Københavns Universitet en lærestol i systematisk teologi med særligt henblik på praktisk teologi.¹⁹⁴ Kontorchef Holm bemærkede i et internt notat, at forslaget ikke bundede i en kritisk holdning over for seminariets ordning: »Man har nærmest det indtryk, at man ønsker ordningen gennemført for at skabe det undervisningsmæssige grundlag for at have de to professorater i pastoralteologi.«¹⁹⁵ Roesen fulgte op med bemærkningen om, at hvis de ville have et nyt professorat i København svarende til det i Aarhus (oprettet 1973), kunne de henvende sig hos undervisningsministeren, hvorunder universiteterne sorterede.¹⁹⁶ Det lykkedes aldrig at få et professorat i praktisk teologi, men i 1977 begyndte fakultetet i København at opbygge undervisning og forskning inden for praktisk teologi.¹⁹⁷

190. Sst.

191. RA. KM journalsag 1970-1975/1921, brev af 6. juni 1974 fra Pastoralseminariets direktion til KM.

192. RA. KM journalsag 1970-1975/1921, referatark, notat af 18. november 1974.

193. Anordning nr. 414 af 21. august 1975 om Pastoralseminariet.

194. RA. KM journalsag 1970-1975/1921, brev af 13. juni 1975 fra Det Teologiske Fakultet ved Københavns Universitet til Pastoralseminariet, Præstehøjskolen, Aarhus Universitet, Præsteforeningen og Menighedsrådsforeningen.

195. RA. KM journalsag 1970-1975/1921, referatark, notat af 3. november 1975.

196. RA. KM journalsag 1970-1975/1921, referatark, notat af 6. november 1975.

197. *Københavns Universitet 1479-1979*, s. 549.

Frem mod uddannelsesloven af 1990

Nye forslag eller gammelkendte ideer?

I 1976 tiltrådte lektor ved Aarhus Universitet Gerhard Pedersen som rektor for Pastorseminariet, da Brøndum gik på pension. Et par år senere begyndte Pedersen at sysle med ideen om en praktikordning.¹⁹⁸ I et oplæg skrev han, at mange af de forslag til nyordning af seminariet, som havde været fremlagt de seneste år, havde omfattet praktikophold, men sådanne ophold havde kun i begrænset omfang været betragtet som en del af den obligatoriske uddannelse. Han forestillede sig, at praktikanten selv valgte sin vejleder og i samråd med denne udarbejdede en praktikplan. Vejlederen ville som oftest være en præst, men han kunne også være en højskoleforstander: »Det bør være muligt for den enkelte studerende at sammensætte en praktikordning, som tilgodeser hans/hendes særlige interesser og evner.«¹⁹⁹ Praktikplanen skulle godkendes af seminariets studieudvalg og stiftets biskop, hvorefter biskoppen udstedte en såkaldt »venia concionandi« til to måneders tjeneste, således at praktikanten kunne forestå gudstjenester uden altergang.²⁰⁰

I Kirkeministeriet blev forslaget ikke særligt varmt modtaget af departementschef Roesen. I et notat, mærket »Fortroligt«, skrev han: »De på memorandumets 3 første sider fremsatte betragtninger er hverken nye eller geniale, heller ikke overraskende. Melodien er velkendt.« Hvis ordningen blot havde til formål at give en solidere uddannelse i praktik ved seminariet, var den overflødig, mente Roesen.²⁰¹ Pedersen fortsatte sit arbejde, og i 1979 kunne han indsende forslaget til ministeriet med bemærkningen om, at der stod en enig direktion bag det.²⁰² Denne gang blev forslaget modtaget positivt. Kontorchef Maria Topp, der senere samme år blev departementschef, syntes godt om forslagets grundtanke.²⁰³

Der skulle dog gå noget tid, inden der blev set nærmere på forslaget. I maj 1980 nedsatte Kirkeministeriet et udvalg (»7. maj-udvalget«), som skulle se på adgangen til præsteembeder samt på en ændret og/eller alternativ præsteuddannelse. Kirkeministeriet besluttede

198. RA. KM journalsag 1976-1980/1922-1, notat af august 1978 fra Gerhard Pedersen, »Forsøgspraktikordning for Pastorseminariets studerende«.

199. Sst.

200. Sst.

201. RA. KM journalsag 1976-1980/1922-1, notat af 5. december 1978 fra August Roesen.

202. RA. KM journalsag 1976-1980/1922-1, brev af 4. april 1979 fra Gerhard Pedersen til KM.

203. RA. KM journalsag 1976-1980/1922-1, notat af 13. juni 1979 fra Maria Topp.

derfor at henvise Gerhard Pedersens forslag til dette udvalg,²⁰⁴ også selvom direktionen ikke var tilfreds med dette, og forsøgte at få sagen genoptaget,²⁰⁵ fordi den frygtede, at et udvalgsarbejde ville forsinke eller »sylte« forslaget.

Resultatet af udvalgets arbejde heraf blev fremlagt i 1984, hvor hoveddelen var baseret på oplæg fra Pedersen og Pastorseminariets lærere. Udvalget foreslog en forsøgsordning for Pastorseminariet, som rummede en fire måneders uddannelse på seminariet med sideløbende praktik hos en præst. I udvalget havde man overvejet forsøg med en ordning, hvor der kun var få fag, men til gengæld med større bredde og dybde, men man kunne ikke blive enige. Der havde været modstand i seminariets lærerforsamling og blandt nogle studerende mod at svække kravet til obligatorisk deltagelse i undervisningen. Disse havde lagt vægt på, »at samtalen er helt afgørende for Pastorseminariets undervisning«,²⁰⁶ ligesom at enkelte fag havde så få timer, at det ikke gav mening at afløse en del af faget. Udvalget indstillede, at deltagelse i undervisningen var stadig obligatorisk, men dog således at de studerende i et af de fire forsøgssemestre i visse fag kunne aflevere en afløsningsopgave til bedømmelse eller indstille sig til tentamen (forprøve).

I forlængelse af de fire måneders forsøgsundervisning skulle de teologiske kandidater tilbydes yderligere fem måneders praktik, enten som midlertidig hjælpepræst i et pastorat eller ved turnustjeneste i pastorat, som for den pågældende skulle være en lære- og uddannelsestid med deltagelse i det kirkelige arbejde. Udvalget påpegede, at der ikke måtte gives skriftlige eller mundtlige udtalelser fra præst eller menighedsråd om praktikpræsten eller turnuskandidaten,²⁰⁷ dvs. ingen erklæring om vedkommendes egnethed som præst.

Ny betænkning

Et udvalg, som skulle komme med forslag til en ny præsteadgangslov, blev nedsat 1985. I udvalgsarbejdet skulle bl.a. betænkningen om forsøgsordningen inddrages.²⁰⁸ Udvalgets arbejdsgruppe III havde til

204. RA. KM journalsag 1976-1980/1922-1, brev af 17. september 1980 fra KM til Gerhard Pedersen.

205. RA. Institut for Præsteuddannelse. Diverse sager. Direktionen: mødereferater og korrespondance m.v. 1977-91, referat af direktionsmøde 6. november 1980.

206. *Forslag til en 2-årig forsøgsordning for pastorseminariet. Betænkning nr. 1007*, København 1984, s. 26.

207. Sst., s. 8-10, 25-28.

208. *Betænkning om uddannelseskrav til præstestillinger. Betænkning nr. 1085*, København 1986, s. 7-12.

opgave at undersøge mulighederne for at overføre den teoretiske del af seminariets undervisning til universiteterne samt udarbejde forslag til ændret supplerende praktisk uddannelse. I udvalgets betænkning var der imidlertid ikke noget forslag om nyordning, idet udvalget ville afvente forhandlinger mellem Undervisningsministeriet og de teologiske fakulteter om de teologiske studieordninger.²⁰⁹

Arbejdsgruppen havde dog overvejet tre muligheder, indtil en nyordning kunne finde sted. Man kunne for det første gennemføre den foreslåede forsøgspraktikordning, men det frarådede udvalget på grund af omkostningerne. Den anden mulighed var at fastholde det nuværende seminarium, men forbedret efter retningslinjerne i 1984-betænkningen. Endelig kunne man indføre en ordning, hvor kandidaten gennemgik »et ganske kortvarigt kursus, der regulerer præstens embedsforpligtelser (kirkelige handlinger, ministerialbogsførsel m.m.)«²¹⁰ og herefter kunne ansættes som præst. Inden for de to første ansættelsesår skulle præsten deltage i obligatoriske internatkurser i pastoralteologi.²¹¹ Sidste mulighed mindede meget om Roesens forslag fra 1968, og i Kirkeministeriet var man bestemt ikke uvenligt stemt over for en kort og billig praktisk-teologisk uddannelse.

Udvalget havde endvidere undersøgt, om man kunne overflytte dele af undervisningen fra seminariet til universitetet, men hvis man gjorde det, ville det bl.a. ændre »fakulteternes undervisning fra en konfessionsløs til en konfessionsbunden undervisning – ikke mindst, hvis undervisningen gøres obligatorisk.«²¹² Herudover ville der være økonomiske problemer og praktiske problemer med at etablere alle de fag, som nu var på seminariet, og at universiteternes undervisning var forskningsbaseret, hvilket ikke var tilfældet med seminariets.²¹³

Korte kurser – igen

I 1987 begyndte Undervisningsministeriet arbejdet med en ny studieordning for teologistudiet. Kirkeministeriet nedsatte derefter en følgegruppe, hvis formand var kontorchef Kr. Bagger. Bagger drog ifølge Kjeld Holm, Præsteforeningens repræsentant i gruppen, konklusionerne »på sin vanlige, charmerende og begavede facon. *Nemlig, at nu var der al mulig grund til at lukke pastoralseminarierne, og erstatte*

209. Sst., s. 20.

210. Sst., s. 68.

211. Sst., s. 67-70.

212. Sst., s. 66.

213. Sst., s. 65-66.

deres kurser med et par ultrakorte internatkurser for nye præster. Hvor de – med Baggers udtryk – kunne lære lidt retorik!²¹⁴

Bagger nedfældede disse tanker om en nyordning i et internt notat. Han så gerne, at man etablerede en løsning, der kunne gøre ende på den ældgamle kritik af seminariet, og som ikke forlængede studietiden, der i forvejen var »urimeligt lang«²¹⁵ (cirka ti år) – og hvor man samtidig sparede SU ved ikke at lægge et halvt år oveni. Han foreslog derfor 1984-betænkningens punkt C med et fjorten dages internatkursus lige efter ansættelsen, et tæt tilsyn fra provst og biskop og tre gange internatkurser. Endvidere foreslog han en sammenlægning på længere sigt af Pastorseminariet og Præstehøjskolen, som sammen med præstekonventerne skulle opbygge stiftsvisse efteruddannelseskurser af kort varighed. Og: »Samtidig må sikres en styrelse for uddannelsesinstitutionerne, på hvilken Kirkeministeriet har afgørende indflydelse.«²¹⁶

Baggers forslag fik en fremtrædende rolle, da man i 1989 tog hul på arbejdet med en nyordning af Pastorseminariet. Kirkeminister Torben Rechendorff nedsatte en arbejdsgruppe om den praktisk-teologiske uddannelse med Bagger som formand. Ministeren bad arbejdsgruppen særligt være opmærksom på, om dele af seminariets undervisning kunne flyttes hen i efteruddannelsen. Da en sammenlægning af Pastorseminariet og Præstehøjskolen kunne vise sig »hensigtsmæssig i forbindelse med en nyordning«, måtte gruppen gerne stille forslag om, hvordan en sammenlægning bedst kunne gennemføres.²¹⁷

På arbejdsgruppens første møde i marts 1989 orienterede rektor Pedersen om, at han ville skrive en artikel til *Præsteforeningens Blad*.²¹⁸ Artiklen kom til at rumme en kritisk gennemgang af arbejdsgruppens kommissorium. Ændringerne i retning af kommissoriet ville efter hans »bedste overbevisning føre til en betydelig forringelse af præsteuddannelsen. Og den vil forkludre det gode samarbejde mellem Pastorseminarier og fakulteter, som vi er i færd med at bygge op. Endelig vil den eventuelt kunne skade Præstehøjskolens virksomhed.«²¹⁹ Da arbejds-

214. Kjeld Holm: »Uddannelse og efteruddannelse«, *Fremtidens præst. Foredrag og debat på en konference arrangeret af kirkeministeren*, København 1998, s. 40. Udhævningsen er Holms.

215. RA. KM journalsag 1986-1990/1307244, notat af 10. maj 1988 fra Kr. Bagger.

216. Sst.

217. *1-delbetænkning afgivet af den af Kirkeministeriet den 10. februar 1989 nedsatte arbejdsgruppe vedrørende folkekirkens uddannelsesinstitutioner for præster*, København 1989.

218. RA. KM journalsag 1986-1990/1307244, referat af 1. møde 3. marts 1989.

219. Gerhard Pedersen: »Praktisk teologi – praktisk præsteuddannelse«, *Præsteforenin-*

gruppen mødtes igen, var Bagger ikke i godt humør.²²⁰ Det skyldtes bl.a. Pedersens artikel. Når man sad i et ministerudpeget udvalg, »så var det i udvalget og ikke andre steder, medlemmet skulle fremsætte sine tanker og ideer og ikke i en pressepolemik.«²²¹ Artiklen havde ødelagt et påtænkt spørgeskemas værdi, og den var »en tilsidesættelse af almindelige spilleregler og havde ganske enkelt umuliggjort arbejdsgruppens arbejde for en tid – måske for lang tid.«²²² Bagger udsatte derpå arbejdsgruppens arbejde til efter sommerferien, og så måtte arbejdsgruppen se, »om den turde gennemføre undersøgelsen.«²²³

I sensommeren 1989 gik Bagger af og blev erstattet af Steffen Brunés som kontorchef og formand for arbejdsgruppen. Ifølge Kjeld Holm var Brunés »mere pragmatisk og mindre 'teologisk' optaget end Bagger. Og da ministeren samtidig havde viet *kirkens egen teologiske uddannelse* (pastoralseminarierne og præstehøjskolen) stor interesse, og da stort set alle i udvalget ville arbejde for en styrkelse af den kirkelige uddannelse, blev tingene vendt på hovedet i forhold til det oprindelige kommissorium.«²²⁴ Arbejdsgruppen kunne derfor hurtigt enes om et forslag til en rammelov for den fremtidige praktisk-teologiske uddannelse og efteruddannelse af præster, for en rammelov var velegnet til en løbende justering af uddannelsen uden et større udvalgsarbejde hver gang.

Et flertal (biskop Herluf Eriksen, Præsteforeningen, rektorerne og provst Karen Mogensen) ville have indskrevet i loven, at foruddannelsen skulle foregå på Pastoralseminariet og efteruddannelsen på Præstehøjskolen. Dermed sikrede man sig opretholdelse af to selvstændige institutioner. Mindretallet (Kirkeministeriet, Menighedsrådsforeningen og biskop Bertil Wiberg) mente, at det fremgik af bemærkningerne, og at paragraffen derfor burde udgå. Der var enighed om resten af forslaget: Oprettelse af en permanent arbejdsgruppe, som skulle rådgive kirkeministeren om uddannelsens indhold og tilrettelæggelse, og en fælles bestyrelse for Pastoralseminariet og Præstehøjskolen, der skulle varetage den overordnede styrelse af uddannelsesinstitutionerne.²²⁵

Høringssvarene var meget forskellige. På Præstehøjskolen var man meget imod den foreslåede bestyrelse. Den fremhævede en række pro-

gens Blad, 1989, s. 236-38, citat s. 238.

220. RA. KM journalsag 1986-1990/1307244, referat af 2. møde 14. april 1989.

221. Sst.

222. Sst.

223. Sst.

224. Kjeld Holm: »Uddannelse og efteruddannelse«, s. 40. Udhævnningen er Holms.

225. *1-delbetænkning*, s. 5-13.

blemer (bureaukratisering, større rejseudgifter, vanskeligheder i kompetencefordelingen) og konkluderede, at den måtte »således betragte en fælles bestyrelse som både unødvendig og uønsket.«²²⁶ Hvis forslaget blev fastholdt, burde der være repræsentanter for de teologiske fakulteter, ligesom ministeriets repræsentant burde udgå, eventuelt kun deltage som observant, for ikke at udviske kompetenceforholdet mellem bestyrelse og ministerium. I Pastorseminariets høringssvar var der glæde over, at den obligatoriske undervisning på seminariet opretholdtes,²²⁷ idet seminariet ville havde været lukket, hvis Baggers ideer var blevet ført ud i livet.

En smidig rammelov

I det lovforslag, som Rechendorff fremsatte for Folketinget i januar 1990, havde flertallets formulering af formålsparagraffen vundet, hvorimod bestemmelsen om uddannelsesstedernes placering udgik og blev til en bemærkning til § 1. Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti hæftede sig ved, at der ikke var repræsentanter for lærere og studerende i bestyrelsen, ligesom de undrede sig over, at det ikke stod i forslaget, hvor uddannelserne skulle være fysisk placeret. Rechendorff udtalte, at han var villig til at se på bestyrelsens sammensætning og studenterrepræsentation. Hvad angik uddannelsernes fysiske placering, havde ministeriet ingen planer om at flytte dem, men efter forslaget ville det gøre det lettere at ændre herpå, hvis der på et tidspunkt skulle være behov for det. Under udvalgsbehandlingen stillede Socialdemokratiet og SF forslag om, at der skulle være repræsentanter for lærere og for de studerende ved de teologiske fakulteter i bestyrelsen, men forslaget blev forkastet af regeringspartierne.²²⁸

Med lovens vedtagelse fik Kirkeministeriet en rammelov, der muliggjorde ændringer uden udvalgsarbejde, som havde vist sig at være en langsommelig og besværlig fremgangsmåde. Og ministeriet havde fået, som Bagger ønskede det, en lille og effektiv bestyrelse, som det havde den afgørende indflydelse på: Ministeriet sad med i bestyrelsen, ministeriet udpegede formand og næstformand samt de to biskopper efter indstilling fra bispekollegiet. Endvidere skulle ministeriet godkende

226. RA. KM journalsag 1986-1990/1307244, høringssvar af 21. november 1989 fra Præstehøjskolen.

227. RA. KM journalsag 1986-1990/1307244, høringssvar af 5. december 1989 fra Pastorseminariet, jf. brev af 2. februar 1990.

228. *Folketingstidende*, 1989/90, tillæg A, spalte 3705-10, 5029-40 og 9138-41. *Folketingstidende*, 1989/90, tillæg B, spalte 1047-50 (ændringsforslag).

budget og regnskab, studieordninger og ændringer heri, ligesom det var ministeriet, som udnævnte og afskedigede ledere og lærere.²²⁹

Da rammelovgivningen var på plads, tog arbejdsgruppen fat på den uddannelsesmæssige side.²³⁰ Arbejdsgruppen opdelte uddannelsesaktiviteterne i tre grupper. Der var for det første den indførende pastoral-teologiske uddannelse, der skulle gøre kommende præster bekendt med folkekirkens arbejdsformer, så de kunne udføre alle de grundlæggende funktioner. Dernæst var den opfølgende uddannelse inden for de første ansættelsesår, hvor kurserne skulle være obligatoriske, for på den måde ville man bl.a. få fat i de nye præster, for hvem arbejdet medførte særlig isolation. Den sidste form for uddannelsesaktiviteter skulle være den praktisk-teologiske og almenteknologiske efteruddannelse på Præstehøj-skolen, hvor deltagelse var frivillig. Gruppen ønskede, at flere præster gjorde brug af skolen, men man ville ikke komme med forslag til ændringer i skolens efteruddannelseskurser. Det ville arbejdsgruppen overlade til den kommende bestyrelse, som bedre kunne se effekten af den obligatoriske efteruddannelse. På samme måde overlod gruppen behændigt problemstillingen om praktikophold til den kommende bestyrelse for ikke at binde bestyrelsen til et bestemt forslag.²³¹

Sammenfatning

Pastoralseminariet i København har i mere end 200 år givet vordende præster en praktisk-teologisk uddannelse, som har skullet ruste dem til den gerning, der ventede på dem som præst ved en københavnsk kirke, i en fynsk købstad eller i et vestjysk landsogn. Seminariet blev oprettet i kirkeligt regi og ikke som en del af universitet, som det var tilfældet flere steder i Tyskland. Det er uvist, hvorfor biskop Münter valgte denne model, men med et seminar i kirkeligt regi ville han og kirken få mere indflydelse, end hvis det var en del af universitetet. Til trods for mange forslag om indlemmelse i eller tæt forbindelse med universitetet er seminariet forblevet i kirkeligt regi.

Målet har været det samme gennem de sidste to hundrede år, men man har ikke kunnet blive enige om, hvordan man skulle opbygge praktisk præsteuddannelse. Skulle den være teoretisk og knyttet til universitetets undervisning, eller skulle den overvejende give de kom-

229. Lov nr. 309 af 16. maj 1990 om folkekirkens institutioner til uddannelse og efteruddannelse af præster.

230. 2. delbetænkning afgivet af den af Kirkeministeriet den 10. februar 1989 nedsatte arbejdsgruppe vedrørende folkekirkens uddannelsesinstitutioner for præster, København 1990, s. 4-5 samt bilag 1.

231. 2. delbetænkning s. 9-12.

mende præster praktiske redskaber. Pastorseminariets ledelse slog til lyd for, at kun livet selv kunne give den praktiske dannelse, som var nødvendig for at bestride præsteembede, og man ville ikke gøre undervisningen teoretisk. Det Teologiske Fakultet mente derimod, at praktisk virksomhed uden teoretisk vejledning og indsigt ikke ville føre noget godt med sig. De forskellige syn har også haft sit udspring i divergerende holdninger til, hvad praktisk teologi er: Er det teorien om, hvad man skulle gøre som præst, eller er det en historisk-systematisk forskning, hvor der arbejdedes efter samme principper som på universitetet.

Selvom ideerne har været mange, var seminariet eller ministeriet ikke interesseret i store ændringer eller i at videnskabeliggøre seminariet med fuldtidsansatte, og mere vidtgående omordninger blev tit udskudt. Fra seminariets side kunne man have bange anelser om, hvad ændringer ville føre sig; i værste fald kunne man risikere nedlæggelse. Hos ministeriet ønskede embedsmændene, at kandidaterne hurtigt gennemførte både universitetsstudium og pastoralundervisning, så udgifterne til præsteuddannelse ikke voksede, og at der ikke opstod præstemangel. Og i ministeriet opstod flere gange ideen om korte internatkurser, sammenlægning af Pastorseminariet og Præstehøjskolen og et ønske om afgørende indflydelse på ministeriets uddannelsesinstitutioner.

Pastorseminariet blev dog ikke nedlagt. Det kom i 1990 ind under rammeloven om folkekirkens uddannelsesinstitutioner og blev dermed underlagt en bestyrelse, som ministeriet havde den afgørende indflydelse på. Loven muliggjorde endvidere løbende justering af uddannelsen uden udvalgsarbejde, som havde vist sig at være en langsommelig og besværlig fremgangsmåde.

Summary

An academic institute for pastoral theology 1809-1990

The Copenhagen seminary (or theological college) has existed for more than 200 years, preparing the students (sometimes called seminarians) for ordination to ministry: as pastors at the Copenhagen churches, in provincial towns or in a small country parishes. The seminary was established in an ecclesiastical context and was not part of the University of Copenhagen. In spite of many proposals for inclusion in – or close connection with – the University, the seminary remained under the wings of the church. The aim of it has remained unchanged for the last two hundred years, albeit politicians and clergy have not always agreed upon the contents of the education. Should its teaching be theoretical and related to the university standards or should the seminary provide

future pastors with practical tools? The board of the seminary held that only life itself could provide the practical training that was necessary to ministry. The Faculty of Theology on the other hand maintained that practical education without any theoretical guidance would not prove successful. The different views reflect traditional divergent views on the very nature of practical or pastoral theology: Should it provide a theory behind the profession as a pastor (providing the seminarians with tools), or should it rather be based on a historical-systematic study similar to the principles accepted by and maintained at the university?